

اخلاق

همسایه داری و آپارتمان نشینی

محمد جواد فلاح

ایستگاه مطالعه
www.imketab.ir

عنوان کتاب: اخلاق همسایه‌داری و آپارتمان‌نشینی

نویسنده: محمدجواد فلاح

صفحه آرا: مرضیه بهنامی‌فر

ناشر: موسسه انتشارات کتاب نشر

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۲

شمارگان: ۱۲۰۰۰ جلد

بها: ۲۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۵-۸

آدرس: تهران، زرتشت غربی، کوچه کامبیز، نبش طباطبایی رفیعی،

پلاک ۱۸، موسسه انتشارات کتاب نشر، تلفن: ۱۷-۸۸۹۷۸۴۱۴

سرشناسه: فلاح، محمدجواد، ۱۳۵۸ -

عنوان و نام پدیدآور: اخلاق همسایه‌داری و آپارتمان‌نشینی / محمدجواد فلاح.

مشخصات نشر: تهران: نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، موسسه انتشارات کتاب نشر، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری: ۹۶ ص.

فروست: ایستگاه مطالعه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۵-۸

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: این کتاب ویژه طرح ایستگاه مطالعه بوده و جهت توزیع در سراسر کشور می‌باشد.

موضوع: همسایگی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام

موضوع: همسایگی -- احادیث

موضوع: همسایگی

موضوع: آپارتمان‌نشینیان

شناسه افزوده: نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، موسسه انتشارات کتاب نشر

رده بندی کنگره: ۱۳۹۲ ۳ الف ۸۴/۲ BP۲۵۴

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۶۵۲

شماره کتابشناسی ملی: ۳۳۳۹۳۵۵

مقدمه

رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار با دبیر کل و مدیران ارشد نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در اسفندماه ۱۳۸۹ فرمودند:

«نهاد کتابخانه‌های عمومی با کمک سایر دستگاه‌های فرهنگی و اجتماعی کشور، برنامه‌هایی را طراحی نمایند که همه‌ی ایرانیان اهل مطالعه شوند.» طرح «ایستگاه مطالعه» یکی از برنامه‌های نهاد برای عمومی نمودن و ارتقای سرانه‌ی مطالعه مفید در راستای تحقق رهنمودهای مقام معظم رهبری است. «ایستگاه مطالعه» به معنای آوردن کتابخانه به فضای ترددی مردم بوده و قفسه کتابی با پانزده عنوان کتاب مفید، شامل پنج عنوان کتاب کودک و نوجوان و ده عنوان کتاب مخصوص بزرگسالان است.

کتاب‌های کودک و نوجوان عبارت است از یک عنوان مخصوص کودکان پیش دبستانی، یک عنوان ویژه‌ی کودکان سال‌های آغاز دبستان و یک عنوان برای کودکان سال‌های پایانی دبستان می‌شود یک عنوان از این کتاب‌ها نیز مخصوص نوجوانان مقطع راهنمایی و عنوان دیگر خاص نوجوانان مقطع دبیرستان لحاظ شده و کتاب‌های بزرگسالان با موضوعاتی نظیر دین، داستان، شعر، خاطره و طنز، خانواده، تاریخ، اندیشه علوم و فنون، ادبیات و دانستنی‌های عمومی و دو عنوان برای بزرگسالان با تحصیلات کمتر از مقطع راهنمایی در نظر گرفته شده است.

هر فرد می‌تواند با مراجعه به این ایستگاه، کتاب مورد علاقه خود را انتخاب و در محل ایستگاه و یا هر محل دیگری مطالعه کرده و حداکثر پس از پانزده روز به همین ایستگاه یا هریک از ایستگاه‌های مطالعه در سراسر کشور و یا به یکی از کتابخانه‌های عمومی تحت پوشش نهاد کتابخانه‌های عمومی باز گرداند.

در قسمت پایین هر ایستگاه مطالعه، محلی برای بازگرداندن کتاب‌های مطالعه شده تعبیه شده است؛ که در این محل می‌توانید پیشنهادهای خود را برای اجرای بهتر این طرح ارائه نمایید. همچنین می‌توانید نظرات، پیشنهادهای و انتقادهای خود را به شماره پیامک ۵۰۰۳۳۵۶ (اداره ایستگاه‌های مطالعه) ارسال نمایید. انتظار مجریان طرح از مردم فهیم و فرهنگ مدار ایران اسلامی، دقت در حفظ و نگهداری و تحویل به موقع کتاب است.

چنانچه علاقه‌مند به نگهداری کتاب‌ها برای خود باشید می‌توانید بابت هر جلد کتاب مبلغ دو هزار تومان به حساب ۱۲۳ به نام موسسه انتشارات کتاب نشر نزد بانک تجارت و ملی در کلیه شعب کشور و یا به شماره کارت ملی ۶۵۸۸ ۹۹۵۱ ۹۹۱۱ ۶۰۳۷ و کارت تجارت ۴۴۹۲ ۹۱۶۶ ۵۳۹۹ ۶۲۷۳ به نام موسسه انتشارات کتاب نشر واریز کنید. جهت پرداخت هزینه کتاب با استفاده از تلفن همراه با شماره‌گیری کد #۱۲۳*۷۲۴* از طریق صفحه کلید تلفن همراه خود اقدام نمایید.

خبرین عزیز می‌توانند با تامین هزینه یک یا چند ایستگاه مطالعه در طول یک‌سال و یا تامین منابع آن در راستای تقویت و گسترش طرح، مساعدت لازم را مبدول نمایند. شماره تلفن ۸۸۸۰۲۱۹۱ داخلی ۱۱۱ و ۱۱۳ و آدرس اینترنتی mosharekatha@Iranpl.ir و آدرس: تهران، خیابان فلسطین، پایین تر از بلوار کشاورز، کوچه شهید ذاکری، پلاک ۹ واحد مشارکت‌های نهاد، در خدمت پاسخگویی به سوالات این عزیزان خواهد بود.

از آنجا که بعضی از کتاب‌های این طرح در مسابقات فرهنگی کتابخوانی در سطح ملی ارائه می‌شود، می‌توانید از طریق سایت‌های www.booki.ir و www.iranpl.ir اطلاعات تکمیلی را دریافت کنید.

منصور واعظی

دبیر کل نهاد کتابخانه‌های عمومی

فهرست مطالب

دیاچه	۹
پیش گفتار	۱۱
فصل اول: کلیات	۱۳
۱. طرح موضوع	۱۳
۲. مفهوم‌شناسی	۱۵
الف) اخلاق	۱۵
ب) همسایه	۱۶
ج) آپارتمان	۱۶
د) محدوده همسایگی	۱۷
۳. کاربرد رسانه‌ای	۱۸
۴. پیشینه پژوهش	۱۹
۵. پرسش‌های پژوهش	۲۰
۶. اهداف پژوهش	۲۰
۷. روش پژوهش	۲۱
فصل دوم: اخلاق و حقوق همسایه‌داری در اسلام	۲۳
۱. اهمیت جایگاه همسایه‌داری در قرآن و روایات	۲۳
۲. بایدها و نبایدهای همسایه‌داری	۲۶
الف) بایسته‌های اخلاق همسایه‌داری	۲۶
یک - خوش‌همسایگی، دستور الهی	۲۶
دو - خوش‌همسایگی، نشانه مسلمانی و ایمان	۲۶
سه - دل‌جویی از همسایه	۲۷
ب) حقوق همسایگی	۳۰

ج) همسایه‌آزاری	۳۳
یک - جایگاه همسایه بد	۳۳
دو - مصداق‌های همسایه‌آزاری	۳۴
د) آثار خوش همسایگی	۳۷
یک - زیاد شدن روزی	۳۷
دو- آباد شدن سرزمین‌ها و طولانی شدن عمر	۳۸
سه - زیاد شدن یار و خدمه	۳۸
چهار - زیاد شدن همسایه	۳۸
ه) آثار همسایه‌آزاری	۳۹

فصل سوم: آپارتمان‌نشینی ۴۱

۱. بررسی و مقایسه زندگی آپارتمان‌نشینی با زندگی سنتی	۴۱
الف) از نظر فیزیکی و نمای ساختمان	۴۱
ب) ابعاد معنوی	۴۳
۲. مزیت‌های زندگی آپارتمان‌نشینی	۴۵
الف) نظم‌پذیری و انضباط اجتماعی ساکنان	۴۵
ب) امنیت مالی، جانی و ناموس	۴۵
ج) تقویت روحیه اتحاد و همدلی	۴۶
د) رشد اخلاقی و تمرین مکارم اخلاق	۴۶
۳. عیب‌های زندگی آپارتمان‌نشینی	۴۷
الف) محدودیت‌های زمانی برای رفت‌وآمد ساکنان	۴۷
ب) رعایت نکردن حریم‌های عمومی و خصوصی	۴۷
ج) تأثیر فرهنگ‌های غیر هم‌سو بر تربیت عمومی خانواده	۴۸
د) رعایت نکردن حقوق در مورد مکان‌های عمومی	۴۸
ه) آسیب‌های اخلاقی	۴۹
و) مزاحمت‌های صوتی	۴۹
۴. جلوه‌هایی از اخلاق همسایه‌داری مدرن (آپارتمان‌نشینی)	۵۰
الف) جلوه‌های مثبت	۵۰

یک - انصاف	۵۰
دو - ایثار	۵۱
سه - حفظ اسرار	۵۱
چهار - احسان و یاری	۵۲
پنج - عفو و گذشت و تحمل همسایه	۵۲
شش - عفت و خویشتن‌داری	۵۳
هفت - نمونه‌های دیگر	۵۴
(ب) جلوه‌های منفی	۵۴
یک - تجسس و فال‌گوشی	۵۴
دو - تجمل‌گرایی و چشم و هم‌چشمی	۵۵
سه - خودمحوری و خودخواهی	۵۵

فصل چهارم: همراه با برنامه‌سازان

۱. محورهای کلیدی در سیاست‌گذاری و برنامه‌های کلان	۵۷
(الف) توجه دست‌اندرکاران رسانه به گسترش فرهنگ درست همسایه‌داری	۵۷
(ب) افزایش سطح آگاهی عمومی درباره اخلاق و حقوق همسایه‌داری	۵۸
(ج) نقد و ارزیابی سریال‌هایی با موضوع همسایه‌داری	۵۹
(د) الگوسازی مناسب	۵۹
(ه) پیشنهادهای کلی	۶۰
۲. راهکارهای پرداختن به اخلاق همسایه‌داری در برنامه‌های رسانه	۶۱
(الف) ساختار دراماتیک (روال داستان، ماجراهای فرعی)	۶۱
یک - نگاه ویژه به شخصیت‌های داستان، به عنوان همسایه	۶۱
دو - اخلاق همسایه‌داری و الگوها	۶۲
سه - ارزش و اهمیت اخلاق همسایه‌داری و آپارتمان‌نشینی	۶۳
چهار - اخلاق همسایه‌داری، خانواده و فرزندان	۶۵
(ب) دیالوگ‌ها و رفتارهای در حال ایفای نقش	۶۷
یک - توجه به سلوک صحیح همسایه‌ها	۶۷
دو - ترسیم مصداق‌های عینی	۶۹

۷۰ (ج) طراحی صحنه و لوکیشن
۷۰ یک - طراحی صحنه (محیط‌های بسته و باز)
۷۱ دو - آفت‌ها و آسیب‌های صحنه
۷۲ (د) ساخت نماآهنگ با موضوع اخلاق همسایه‌داری
۷۵ (هـ) طرح‌های کوتاه
۷۶ (و) زیرنویس‌ها، پلاتو و پیام مجری
۷۷ اول - آیه‌های قرآن
۷۸ دوم - روایت‌ها
۷۹ امام علی(ع):
۷۹ امام سجاد(ع):
۸۰ امام صادق(ع):
۸۰ سوم - سیره معصومان و پیامبران
۸۴ چهارم - سیره بزرگان و عالمان دین
۸۶ پنجم - حکایت اخلاقی
۸۷ ششم - ضرب‌المثل‌ها و اشعار
۸۸ (ز) آموزش اخلاق همسایه‌داری و فرهنگ‌سازی در میان کودکان و نوجوانان
۸۹ (ح) گزارش‌های خبری
۹۰ (ط) مستندسازی
۹۱ (ی) برنامه‌های مستقل
۹۱ (ک) تاک شو ویژه اخلاق همسایه‌داری
۹۲ ۳. پرسش‌های کارشناسی
۹۳ ۴. پرسش‌های مردمی
۹۴ کتاب‌نامه

دیاچه

متأسفانه در دنیای ماشینی امروز، روابط عاطفی و انسانی مردم با یکدیگر چنان به ضعف و خاموشی گراییده است که همسایگان نزدیک نیز کوچک‌ترین خبری از حال همدیگر ندارند و حتی گاهی پس از چندین سال سکونت در یک محل، هنوز از نام هم بی‌خبرند. این در حالی است که خداوند در قرآن مجید، همه انسان‌ها را به احسان همسایگان سفارش می‌کند و می‌فرماید: «وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا... الْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ؛ و به پدر و مادر و... همسایه نزدیک و همسایه دور احسان کن». (نساء: ۳۶) و

امام علی(ع) در آخرین وصیت‌های خویش در نامه ۴۷ نهج‌البلاغه می‌فرماید:
 اللَّهُ اللَّهُ فِي جِيرَانِكُمْ فَإِنَّهُمْ وَصِيَّةُ نَبِيِّكُمْ مَا زَالَ يُوصِي بِهِمْ حَتَّى ظَنَّنَا أَنَّهُ
 سَيُورَثُهُمْ.

از خدا بترسید! از خدا بترسید! درباره همسایگان که همواره مورد سفارش پیامبرتان بوده‌اند (آن حضرت) به قدری درباره آنان سفارش می‌کرد که گمان می‌بردیم برای ایشان میراثی قرار خواهد داد.

رفتار نیک همسایگان با یکدیگر می‌تواند سرچشمه برکت‌های فراوان باشد. امام صادق(ع) در سخنی زیبا می‌فرماید: «حُسْنُ الْجَوَارِ يُعَمِّرُ الدِّيَارَ وَ يَزِيدُ فِي الْأَعْمَارِ؛ همسایه‌داری نیکو، شهرها را آباد و عمرها را طولانی می‌کند».

۱. محمد بن یعقوب کلینی، اصول کافی، ترجمه و شرح فارسی: محمدباقر کمره‌ای، تهران، انتشارات اسوه، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۶۶۷.

وجود همسایه خوب برای آدمی، نعمتی ارزشمند است و رفت‌وآمد، رسیدگی، احوال‌پرسی، باری، عیادت، انفاق و صدقه، رفع نیاز و هم‌دردی از جمله وظایف همسایگان و نشانه جوان‌مردی است؛ به گونه‌ای که حضرت علی (ع) در تأیید این مطلب می‌فرماید: «مِنَ الْمَرْوَةِ تَعَهُدُ الْجِيرَانَ؛ رسیدگی به همسایگان، جوان‌مردی است»^۱.

پژوهشگر ارجمند، جناب آقای محمدجواد فلاح در این پژوهش، پس از بیان ضرورت طرح اخلاق همسایه‌داری و آپارتمان‌نشینی، به بایدها و نبایدهای این ارتباط پرداخته و آثار نامطلوب همسایه‌آزاری و راهکارهای مناسب را برای احیای آداب اصیل اسلامی به وسیله رسانه ملی بازگو کرده است. امید می‌بریم که تلاش بی‌شایبه ایشان، مورد استفاده جدی برنامه‌سازان ارجمند قرار گیرد.

آنه ولی التوفیق
گروه جامعه‌شناسی
اداره کل پژوهش

پیش‌گفتار

یکی از بخش‌های سه‌گانه آموزه‌های دینی، «اخلاق» است که در پیشرفت جامعه انسانی جایگاهی ارزشمند دارد. در عصر کنونی که تکنولوژی و شهرنشینی مدرن، مفاهیم اخلاقی و انسانی را درنور دیده است، پرداختن به این موضوع، ضروری‌تر به نظر می‌رسد.

اخلاق، در هماهنگ‌سازی آموزه‌های وحی با نیاز مخاطبان، از «کلام» و «فقه» عقب مانده است. از این‌رو، شایسته است عالمان اخلاق، برای درمان مشکلات اخلاقی روزگار حال، راهکاری پویاتر به دست آورند.

امروزه دانش کلام، با عنوان «کلام جدید» و دانش فقه زیر چتر «فقه‌پویا»، عرصه جدیدی برای مخاطبان خود گسترانده‌اند که با بیانی جدیدتر می‌توانند پاسخ‌گوی نیازهای مخاطبان وحی باشند. تلاش پژوهشگران اخلاق، برای نهادینه‌سازی آموزه‌های اخلاقی در وجود مخاطبان آن، که با عنوان‌هایی همچون «اخلاق کاربردی»^۱ و «اخلاق حرفه‌ای»^۲ به کار می‌رود، درخور ستایش است. نیاز جامعه انسانی به اخلاق، کوشش فراگیری را می‌طلبد، تا همه افراد جامعه از این اصل سعادت‌بخش و انسان‌ساز بهره‌مند شوند.

«اخلاق معاشرت» که یکی از شاخه‌های مهم اخلاق کاربردی است، یکی از

۱. نک: احمد حسین شریفی، آئین زندگی (اخلاق کاربردی)، قم، نشر معارف، ۱۳۷۹.

۲. نک: احد فرامرز قراملکی، اخلاق حرفه‌ای، تهران، مؤلف، ۱۳۸۲.

آیین‌نامه‌های بسیار پویا برای نهادینه‌سازی اخلاق در جامعه اسلامی به‌شمار می‌رود. اخلاق معاشرت، آداب هم‌نشینی و ارتباط گروه‌های مختلف انسانی را در سایه اخلاق نشان می‌دهد که در کتاب‌های روایی و اخلاق، ذیل عنوان‌هایی چون «کتاب العشره» یا «باب المعشره» آورده شده است.

هدف از این پژوهش، پرداختن به «اخلاق همسایه‌داری» است که از مصداق‌های اخلاق معاشرت به‌شمار می‌رود. توجه به این موضوع بسیار ضروری است، زیرا پس از خانواده که کوچک‌ترین و اساسی‌ترین تشکل اجتماعی انسان‌ها به‌شمار می‌آید، همسایگان می‌توانند با همکاری و معاشرت اخلاقی و عاطفی درست، پاسدار فرهنگ و اصول ارزشی و ضامن استحکام و استواری جامعه خویش باشند.

در این پژوهش، ابتدا به اهمیت و جایگاه همسایه و اخلاق همسایه‌داری در اسلام و آن‌گاه به بایدها و نبایدها و حقوق همسایگان خواهیم پرداخت. سپس همسایه‌داری مدرن را - که امروزه با عنوان آپارتمان‌نشینی از آن یاد می‌شود - بررسی و نظام اخلاقی آن را طرح خواهیم کرد. در نهایت، به بررسی اخلاق همسایه‌داری و آپارتمان‌نشینی در رسانه می‌پردازیم و راهکارهایی به‌منظور گسترش اخلاق همسایه‌داری پیشنهاد خواهیم کرد.

فصل اول: کلیات

۱. طرح موضوع

خانواده، کوچک‌ترین و مؤثرترین واحد اجتماعی انسان‌هاست که در تکامل مادی و معنوی انسان نقش دارد. رفتارهای همسایگان نیز به‌طور ضمنی و غیرمستقیم، بر رفتارهای عاطفی و اخلاقی انسان تأثیر شگرفی می‌گذارند، تا جایی که هر فرد در برابر کنش همسایگان، واکنش متناسب با آن را نشان می‌دهد، این تأثیر و تأثر، در رفتار، گفتار، نوع پوشش و اخلاق فردی و اجتماعی همسایگان نمود می‌یابد.

این اثرگذاری متقابل می‌تواند چارچوب اخلاقی افراد یک محل را به‌عنوان یک واحد اجتماعی نسبتاً وسیع بسازد. نوع اندیشه و هنجارهای انتقال یافته در بین همسایگان، بر تک‌تک افراد خانواده، به‌ویژه فرزندان اثر می‌گذارد و به همین دلیل، همسایه‌ها در پیدایش برخی مشکلات اخلاقی و رفتاری و نابسامانی‌های اجتماعی دخالت دارند. اعضای خانواده از راه تلقین‌پذیری، تقلید و نظاره کردن، از ویژگی‌های رفتاری همسایه اثر می‌پذیرند. پس می‌توان گفت رفتار و اخلاق همسایگان در شکل‌گیری شخصیت افراد خانواده، نقش به‌سزایی دارد.

با توجه به معضل رشد جمعیت و روآوردن بیش از پیش مردم به زندگی شهری و آپارتمان‌نشینی، این اثرگذاری بسیار بااهمیت است؛ چرا که هم‌نشینی و رفت‌وآمدها در یک مجتمع مسکونی، زمینه این تأثیر و تأثر را بیشتر فراهم می‌کند.

پژوهش‌های روان‌شناختی نیز مؤید این واقعیت است که وقتی محیط پیرامون، وضع ناخوش‌آیندی داشته باشد، نتایج آزمون هوش، نامطلوب می‌شود.^۱ از این مهم‌تر، رشد هیجان اخلاقی افراد، به میزان ارتباط افراد با یکدیگر بستگی دارد.

چارلز هورتن کولی^۲ عقیده دارد محیط همسایگی، به‌منزله پرورشگاه طبیعت انسانی است که در آن احساسات پایه‌ای، ضروری، وفاداری و توجه به دیگران آموخته می‌شود. همسایگان با بهره‌گیری از روابط متقابل چهره به چهره و مناسبات عاطفی و همانندی و همکاری نزدیک، در تربیت اجتماعی و رشد عاطفی یکدیگر می‌کوشند.^۳ ژان پیاژه^۴، روان‌شناس مشهور نیز روح جمعی و فردی را به هم پیوند داده و تأثیر رفتارهای افراد ساکن در مجاورت خانواده‌ها را در ویژگی‌های رفتاری کودکان، امری مسلم دانسته است.^۵

با توجه به مطالب گفته شده، ضرورت طرح اخلاق همسایه‌داری و آپارتمان‌نشینی روشن می‌شود و جا دارد که به منشور درست و جامعی در این زمینه دست یابیم و بدین وسیله، گروه همسایگان را برای معاشرت با دیگر همسایگان، در مسیر صحیح اخلاقی قرار دهیم و آنها را به سعادت مادی و معنوی رهنمون شویم.

بدین ترتیب، دین اسلام، جایگاه ویژه‌ای برای همسایه و همسایه‌داری قائل شده است، ضمن آنکه خداوند در قرآن کریم، در آیه ۳۶ سوره نساء، همگان را آشکارا به احسان به همسایه سفارش می‌کند. در سیره و کلام ائمه معصوم(ع) نیز این مهم، جایگاه شایسته‌ای دارد، از جمله امیرمؤمنان، علی(ع) در واپسین لحظات زندگی‌اش، به دو فرزند بزرگوارش این‌گونه سفارش می‌کند:

۱. اتوکلاين برگ، روان‌شناختی اجتماعی، ترجمه: علی محمد کاردان، تهران، نشر اندیشه، ۱۳۶۸، ج ۱، ص ۲۹۶، به نقل از: گلی زواره‌ای، مجله زن روز، ص ۷۹.

2. C.H. cooley.

۳. هدایت‌الله ستوده، درآمدی بر روان‌شناسی اجتماعی، تهران، آوای نو، ۱۳۷۶، ج ۳، صص ۱۱۷ و ۱۱۸، به نقل از: گلی‌زواره‌ای، مجله زن روز، ش ۷۹.

4. J.Piaget.

۵. جمعی از نویسندگان، مسائل روان‌شناسی جمعی و روان‌شناسی اجتماعی، ترجمه: علی محمد کاردان، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۷۶، صص ۹ و ۳۴.

الله، الله، فی جِیرَانِکُمْ فَانْهَاجُ وَصِیَّہُ نَبِیکُمْ، مَا زَالَ یُوصِی بِهِمْ حَتَّى ظَنَّنَا
اَنْهَ سَیُورَثُهُمْ.

خدای را، خدای را، درباره همسایگان. بپایید که سفارش شده پیامبر
شمایند. پیوسته درباره آنان سفارش می‌فرمود، چندان که گمان بردیم
برای آنان ارثی معین خواهد کرد.

نظیر این فرمایش، در کلام ائمه معصوم(ع) بسیار به چشم می‌خورد؛ از حسن
هم‌جواری و آزار نرساندن به همسایه تا رسیدگی و مهربانی به همسایگان و دیگر
مسائل که در مباحث بعدی بدان خواهیم پرداخت.

۲. مفهوم‌شناسی

الف) اخلاق

واژه اخلاق، جمع «خُلُق» و «خُلُق» است که در لغت به معنای سرشت، عادت
و خوی به کار می‌رود.^۱ این معنا هم شامل سجایای پسندیده است و هم خوی‌های
ناپسند را دربرمی‌گیرد. عالمان لغت، واژه «خُلُق» را هم‌ریشه با «خَلَق» دانسته‌اند و
خصوصیات باطنی را خُلُق و خصوصیات ظاهری و جسمانی را خَلَق گفته‌اند که اولی
با اختیار انسان حاصل می‌شود و دومی اختیاری نیست. در قرآن نیز واژه «خُلُق» به
همان معنای لغوی آن اطلاق شده است: «إِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ» به راستی که تو را
خویی والا است». (قلم: ۴)

عالمان اخلاق، معانی اصطلاحی گوناگونی برای «اخلاق» برشمرده‌اند، از جمله
گفته‌اند: «صفات نفسانی‌ای که در نفس انسان رسوخ کرده و پایدار شده باشند...»
برخی دیگر هم، آن را شامل صفات نفسانی غیرپایدار دانسته‌اند.

ابوعلی مسکویه در تعریف اخلاق می‌گوید: «اخلاق، حالتی نفسانی است که
بدون نیاز به تفکر و تأمل، آدمی را به سوی کار حرکت دهد.» اگر از این حالت

نفسانی کارهای خوب صادر شود، آن را «اخلاق خوب» و اگر کارهای بد صادر شود، آن را «اخلاق بد» گویند و البته تقسیم فضیلت‌ها و رذیلت‌های اخلاق نیز بر همین مبناست. برخی از معاصران نیز گفته‌اند: «اخلاق، روش‌های آدمی در کارهای روزمره یا شیوه‌های آدمی در زندگی خود است».

ب) همسایه

از نظر لغت، به دو یا چند نفر که زیر یک سقف باشند یا اتاق یا خانه آنها متصل یا نزدیک به هم باشد، همسایه می‌گویند. در قرآن، کلمه «جار» به معنای همسایه آمده که مصدر آن «جوار» و به معنای همسایگی است. صاحب مفردات در ذیل «ج و ر»، «جار» را این‌گونه معنا کرده است: «الجارُ مَنْ يَقْرُبُ مَسْكَنَهُ مِنْكَ؛ همسایه، کسی است که مسکنش نزدیک توست». این نکته مهم است که کلمه جار (همسایه) از اسمای متضایف و وابسته به طرف دیگر است؛ مثل دوست و برادر که محتاج به طرف دیگر خود است و اخلاق و حقوق همسایه نیز دو طرفه است.

ج) آپارتمان

قسمتی از عمارت، مرکب از چند اتاق و ضمایم آنها را آپارتمان گویند. هر چند در قوانین مدون، تعریف خاصی از آپارتمان نشده است، در اصطلاح می‌توان گفت: آپارتمان، عبارت است از یک واحد مستقل در ساختمان چند طبقه که از آن برای سکونت یا کار استفاده می‌شود و مالکیت در آن، شامل دو قسمت اختصاصی و مشترک (عمومی) است. به این نوع سکونت و هم‌جواری، در اصطلاح رایج، «آپارتمان‌نشینی» گفته می‌شود.

در این نوع هم‌جواری، ضرورت اخلاق و نوع رفتار همسایگان با یکدیگر، از همسایه‌داری سنتی متفاوت است که در پژوهش حاضر بدان خواهیم پرداخت.

(د) محدوده همسایگی

«همسایه» در عرف شامل خانه‌های هم‌جوار می‌شود، حال آنکه در دین اسلام، این محدوده وسیع‌تر است.

رسول اکرم(ص) درباره حد همسایگی فرمود:

كُلُّ اَرْبَعَيْنَ دَارًا جِيرَانُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ وَعَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ.
تا چهل خانه از روبه‌رو، پشت سر، طرف راست و چپ، همسایه محسوب می‌شوند.^۱

یا زمانی که از آن حضرت درباره حد همسایگی پرسیدند، فرمود:

«حَدُّ الْجَوَارِ اَرْبَعُونَ دَارًا؛ حد همسایگی، چهل خانه است».^۲

امام صادق(ع) از پیامبر اسلام(ص) نقل می‌کند که فرمود: «هر چهل خانه از چهار طرف، همسایه محسوب می‌شوند».^۳

امام باقر(ع) در حدیثی، به حق همسایگی تا چهل خانه از هر چهار جهت اشاره می‌کند.^۴ شیخ طوسی درباره حد همسایگی این‌گونه نقل می‌کند:

عایشه روایت کرده که از پیامبر خدا(ص) درباره حد همسایگی پرسیده شد، فرمود: «چهل خانه است» و به ابوبکر، عمر، عثمان و حضرت علی(ع) فرمود: «خارج شوید و فریاد بزنید که حد همسایگی چهل خانه است».^۵

از این روایت‌ها فهمیده می‌شود که محل سکونت یک شخص، در مرکز دایره‌ای قرار دارد که تا چهل خانه از هر طرف، همسایه او به شمار می‌روند و اگر اخلاق درست معاشرت، در مورد آنها رعایت شود، دگرگونی عظیم اخلاقی در فرد و اجتماع صورت می‌پذیرد.

۱. اصول کافی، ج ۲، ص ۶۶۹.

۲. محمد محمدی ری‌شهری، میزان الحکمه، ترجمه: حمیدرضا شیخی، قم، دارالحديث، ۱۳۸۱ هـ. ق، ج ۲، ص ۹۲۲.

۳. اصول کافی، ج ۲، باب حدالجوار، ص ۶۹۹.

۴. همان.

۵. شیخ طوسی، الخلاف، مؤسسه نشر جامعه مدرسین قم، ۱۴۰۷ هـ. ق، ج ۴، ص ۱۵۴.

در برخی احادیث، حدّ همسایگی به گونه‌ای دیگر بیان شده است. برای مثال، در سُبُل السلام از امام علی(ع) روایت شده است که کسی که صدا و ندای همسایه را می‌شنود، همسایه است. همچنین گفته شده است هر کس همراه تو نماز صبح در مسجد بخواند، همسایه است.^۱

از روایت‌های گفته شده، درمی‌یابیم که همسایگی، به خانه‌های مجاور و نزدیک به هم محدود نمی‌شود و طیف گسترده‌ای از هم‌نوعان و ساکنان محله را شامل می‌شود که انسان در برابر آنها مسئولیت اخلاقی و حقوقی دارد. به کار بردن اخلاق همسایه‌داری و عمل به منشور آن، پی‌آمدهای مهمی دارد و سبب پیدایش فضیلت‌های اخلاقی و دوری از صفات زشت در فرد و جامعه می‌شود.

۳. کاربرد رسانه‌ای

رسانه‌های جمعی، به ویژه صداوسیما، به دلیل روبه‌رو بودن با گستره وسیعی از مخاطبان، نقش ویژه‌ای در فرهنگ‌سازی جامعه دارند که می‌توانند آن را در جهت مثبت به کار گیرند یا جهت منفی.

در این میان، تلویزیون به دلیل جذابیت بیشتر نسبت به رسانه‌های دیگر و عامه‌پسند بودن می‌تواند به آسانی مخاطبان خود را به‌سوی تفکری درست یا غلط رهنمون شود.

از آنجا که این رسانه در کنار ارتباط شنیداری به شکل دیداری نیز با بینندگان خود مرتبط است، به راحتی می‌تواند با نفوذ در بین مخاطبان، بر رفتارهای اجتماعی، فرهنگی و نوع اخلاق آنها تأثیر گذارد و آنها را در جهت خواست خود هماهنگ کند. بنابراین، برای تصحیح روابط همسایگان و نهادینه کردن اخلاق همسایه‌داری و آپارتمان‌نشینی می‌توان به این نکته توجه کرد.

برنامه‌سازان این رسانه فراگیر می‌توانند در برنامه‌هایی که مورد توجه عموم افراد جامعه است، از جمله سریال‌ها و برنامه‌های طنز، در راه فرهنگ‌سازی و نهادینه کردن

۱. ابن حجر عسقلانی، سبل الاسلام، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۱۳۰۰ هـ. ق، ج ۴، ص ۱۶۶.

اخلاق همسایه‌داری بکوشند. آنها باید با نگاهی اخلاقی، این برنامه‌ها را تهیه کنند، تا ضمن پر کردن اوقات فراغت مخاطبان خود، گام شایسته‌ای در راه رشد و پیشرفت فرد و اجتماع بردارند.

بررسی اخلاق همسایه‌داری و آپارتمان‌نشینی در رسانه‌ها ضروری است. از این‌رو، ما در بخشی از این پژوهش، نکاتی را در زمینه سیاست‌گذاری‌های کلی و پیشنهادهایی را برای برنامه‌سازان مطرح کرده‌ایم. امید است سازندگان برنامه‌های مختلف صدا و سیما با الگوبرداری از آموزه‌های دینی، به رسالت و هدف مقدس خود که شکوفایی فردی و اجتماعی است، نزدیک‌تر شوند.

۴. پیشینه پژوهش

تاکنون در مورد اخلاق همسایه‌داری، به ویژه شکل مدرن آن؛ یعنی آپارتمان‌نشینی و با رویکرد رسانه‌ای و کاربردی آن، پژوهشی جامع و جداگانه صورت نگرفته است. این مسئله نزد ادیان الهی، به ویژه دین مبین اسلام و پیشوایان معصوم (ع) جایگاه مهمی دارد. از این‌رو، عالمان دین، بخش‌های مختلفی را در کتاب‌های روایی و اخلاقی خود به این مهم اختصاص داده‌اند. از جمله کتاب‌های روایی که در آن به این موضوع پرداخته‌اند، اصول کافی شیخ کلینی است. بحارالانوار مجلسی و مستدرک‌الوسائل محدث نوری نیز، بخشی را به این مسئله اختصاص داده‌اند. در میزان الحکمه، استاد محمدی ری‌شهری نیز مجموعه روایت‌های همسایگی، ذیل عنوان «الجوار» ذکر شده است.

همچنین در برخی منابع اخلاقی، مانند الْمَحَبَّةُ الْبَيضاءُ فِي تَهْذِيبِ الْإِحْياءِ از ملا محسن فیض کاشانی و در کتاب خزاین و معراج السَّعادة از ملا احمد نراقی، به اخلاق همسایه‌داری و معاشرت درست با همسایه پرداخته شده است.

کتاب‌های بررسی حقوق همسایگان، اثر مهدی اسماعیلی و سیمای همسایه، اثر محمد راجی واعظ نیز در موضوع همسایه و همسایه‌داری است که بیشتر رویکردی حقوقی دارند.

در این میان، رسانه موظف است اخلاق همسایه‌داری را با رویکردی جدید و با

نگاه کاربردی، بررسی کند. رسیدگی نظام‌مند به این مسئله و جست‌وجوی جنبه‌های گوناگون آن نزد کلام امامان معصوم (ع)، با نگاه رسانه‌ای و کاربردی، این پژوهش را از پژوهش‌های انجام شده در این حوزه متمایز ساخته است.

۵. پرسش‌های پژوهش

۱. بایسته‌های اخلاق همسایه‌داری چیست؟
۲. ضرورت و جایگاه پرداختن به اخلاق همسایه‌داری و آپارتمان‌نشینی چیست؟
۳. آپارتمان‌نشینی چه محاسن و معایبی دارد؟
۴. جلوه‌های مثبت و منفی همسایه‌داری مدرن کدامند؟
۵. این موضوع در رسانه ملی چه جایگاه و نقشی دارد؟
۶. منشور اخلاقی همسایه و همسایه‌داری در آیات و روایات چگونه ترسیم شده است؟
۷. آپارتمان‌نشینی به عنوان همسایه‌داری مدرن، در همسایه‌داری چه جایگاهی دارد؟
۸. نقش رسانه در ترویج اخلاق همسایه‌داری در جامعه چیست؟

۶. اهداف پژوهش

اهداف این پژوهش را می‌توان به شرح زیر برشمرد:

الف) پی‌ریزی آیین‌نامه‌ای درست و کاربردی از اخلاق همسایه‌داری و آپارتمان‌نشینی با توجه به دستوره‌های دینی و سفارش‌های پیشوایان معصوم (ع) در محورهای زیر:

- یک - بایدها و نبایدهای اخلاقی همسایه‌داری در قالب آیه‌ها و روایت‌ها؛
- دو - آثار مادی و معنوی همسایه‌داری؛
- سه - آثار همسایه‌آزاری؛

چهار - مزیت‌ها و عیب‌های آپارتمان‌نشینی و جلوه‌های خاص اخلاقی آن.

ب) بررسی جایگاه رسانه در انتقال مفاهیم اخلاقی و رهنمون شدن جامعه به مسیر سعادت و کمال بر اساس دو محور زیر:

یک - راهکارهای پرداختن به اخلاق همسایه‌داری و آپارتمان‌نشینی؛
دو - طرح پیشنهادی مؤثر درباره سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های کلان رسانه.

۷. روش پژوهش

در شکل‌دهی این پژوهش، ضمن آوردن آموزه‌های قرآنی، روایی و اخلاقی در زمینه اخلاق همسایه‌داری، ابتدا منشوری از آن، تنظیم و مصداق‌ها و آثار آن را ذکر کرده‌ایم. پس از آن، به بررسی شکل نوین همسایه‌داری، یعنی آپارتمان‌نشینی و جلوه‌های اخلاقی این نوع هم‌جواری پرداخته‌ایم.

به دلیل رویکرد کاربردی، در این پژوهش، ابتدا اخلاق همسایه‌داری و آپارتمان‌نشینی در رسانه را بررسی و سپس پیشنهادهایی را به برنامه‌سازان، تهیه‌کنندگان و کارگردانان رسانه در این زمینه ارائه کرده‌ایم. روشی که در این ساختار به کار گرفته شده، بیشتر کاربردی و برنامه‌ای است و کوشیده‌ایم این مهم بر پایه‌ای درست و چارچوبی منطقی و راهبردی با رویکرد روایی و دینی مطرح شود.

فصل دوم: اخلاق و حقوق همسایه‌داری در اسلام

۱. اهمیت جایگاه همسایه‌داری در قرآن و روایات

اهتمام به موضوع همسایه و همسایه‌داری، در دین اسلام بسیار سفارش شده و نه تنها قرآن بر این مسئله تأکید کرده، بلکه روایت‌های فراوانی هم در این زمینه از ائمه معصوم (ع) آمده است.

خداوند در قرآن در زمینه نیکی و احسان به همسایه می‌فرماید:
وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ
وَالْمَسْكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ. (نساء: ۳۶)

و خداوند را بپرستید و هیچ چیز را شریک او قرار ندهید و به پدر و مادر و به بستگان و یتیمان و بینوایان و همسایه نزدیک و دور نیکی کنید.
در این آیه، خداوند از بنده مؤمن خود می‌خواهد که احسان را در حق گروه‌های مختلفی از هم‌نوعان خود مراعات کند که یکی از موارد آن، نیکی کردن در حق همسایگان نزدیک و دور است.

در آیه بالا، احسان به همسایگان، در کنار عبادت خداوند و نفی شرک قرار گرفته و این هم‌ردیفی اصل اعتقادی توحید با احسان به هم‌نوعان، به‌ویژه همسایگان دور و نزدیک، بسیار با اهمیت است.

درباره اینکه منظور از همسایه نزدیک و همسایه دور در آیه ذکر شده چیست، مفسران احتمال‌های مختلفی نقل کرده‌اند. بعضی از مفسران از نزدیکی مکانی یاد کرده‌اند^۱ و بعضی مثل تفسیر المیزان، نزدیکی را نزدیکی مذهب و دین احتمال داده‌اند. البته در تفسیر المیزان از «جار ذی‌القربی»، به همسایه نزدیک و از «جار الجنب»، به همسایه‌ای که خانه‌اش دور است، تعبیر شده است.^۲

اشاره کردن قرآن به همسایه دور، به این دلیل است که بیشتر وقت‌ها در عرف، به همسایه نزدیک و دیوار به دیوار، همسایه گفته می‌شود. از این رو، به دلیل آنکه احسان و مراعات اخلاق حسنه شامل معنایی وسیع‌تر شود و هم‌نوعان را نیز در برگیرد، در این آیه، در کنار جار ذی‌القربی، از جار الجنب هم سخن گفته شده است. بهتر است این دوری و نزدیکی را دوری و نزدیکی مکانی به شمار آوریم؛ زیرا غیر هم‌کیشان و کسانی را هم که با عقیده‌های مختلف در کنار یکدیگر زندگی می‌کنند، شامل می‌شود و این با اصول اسلام سازگارتر است.

البته از آیه می‌توان این‌گونه استنباط کرد که همسایه نزدیک، در نیکی، نسبت به همسایه دور، مقدّم است. همان‌گونه که برخی مفسران چنین قائل شده‌اند.^۳

در روایات و سخنان امامان معصوم (ع) نیز همسایه و همسایه‌داری جایگاه ویژه‌ای دارد. امیرمؤمنان علی (ع) می‌فرماید: «مَا تَأَكَّدَتْ حُرْمَةً بِمِثْلِ الْمُصَاحِبَةِ وَالْمُجَاوِرَةِ؛ حرمتی بالاتر از حرمت هم‌نشینی و همسایگی نیست.»^۴ همچنین پیامبر اکرم (ص)، درباره جایگاه همسایه فرمود: «همسایه مانند نفس انسان است، نه زیان‌مند شود و نه گناه ورزد.»^۵ براساس این حدیث، همان‌گونه که انسان در حفظ نفس خویش

۱. ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، قم، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۷۲، ص ۳۸۰.

۲. همان.

۳. سید محمدحسین طباطبائی، تفسیر المیزان، ترجمه: سیدمحمدباقر موسوی همدانی، قم، مطبوعات دارالعلم، ۱۳۴۴، ج ۸، ص ۱۱۴.

۴. اکبر هاشمی رفسنجانی، تفسیر راهنما، قم، انتشارات دفتر تبلیغات حوزه علمیه قم، ۱۳۷۳، ج ۳، صص ۳۷۶ و ۳۷۷.

۵. غررالحکم و درر الکلم، ح ۹۵۲۸ میزان الحکمه، ج ۲، ص ۹۱۶.

۶. اصول کافی، ج ۶، ص ۵۷۶.

می‌کوشد، همسایه نیز به همان اندازه اهمیت دارد و باید در مراقبت از آن کوشید. پیامبر اکرم (ص)، حرمت همسایه بر انسان را مانند حرمت مادر دانسته است و می‌فرماید: «حُرْمَةُ الْجَارِ عَلَى الْإِنْسَانِ كَحُرْمَةِ أُمِّهِ؛ احترام گزاردن به همسایه مانند احترام گزاردن به مادر است»^۱.

همچنین نقل شده است که شخصی نزد پیامبر خدا آمد و در مورد خرید خانه با ایشان مشورت کرد. پیامبر فرمود: «الْجَارُ نُهُمُ الدَّارِ...؛ اول همسایه سپس خانه...»^۲. ایشان جایگاه و اهمیت همسایه را از سفارش‌های جبرئیل دانسته و فرموده است: مَا زَالَ جِبْرِئِيلُ يُوصِينِي بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُورَّثُهُ^۳. جبرئیل پیوسته مرا در مورد همسایه سفارش می‌کرد، تا جایی که گمان کردم، او را وارث بر همسایه‌اش خواهد کرد.

در همین زمینه، امام علی (ع) به امام حسن مجتبی (ع) سفارش کرد: سَلْ عَنِ الرَّفِيقِ قَبْلَ الطَّرِيقِ وَعَنِ الْجَارِ قَبْلَ الدَّارِ^۴. از هم‌نشین و همراهت قبل از راه [و مسافرت] و از همسایه قبل از سکونت، پرس و تحقیق کن.

اوحدی مراغه‌ای همین مطلب را به زیبایی بیان کرده است:

تا ندانی که کیست همسایه به عمارت تلف مکن مایه
مردمی آزموده باید و راد که به نزدیکشان نهی بنیاد

سفارش‌های پیامبر اکرم (ص) در آخرین خطبه و آخرین لحظه‌های عمر شریف و نیز تأکید امام علی (ع) می‌تواند اهمیت و جایگاه همسایه و همسایه‌داری را نشان دهد. یکی از وصیت‌های حضرت علی (ع) در مورد همسایه آنجا بود که فرمود: «اللَّهُ اللَّهُ فِي

۱. میزان الحکمه، ج ۲، ص ۹۱۸.

۲. فضل بن حسن طبرسی، مکارم الاخلاق، تحقیق: علامه آل جعفر، قم، مؤسسه نشر اسلامی، ۱۴۱۴ هـ. ق، ج ۱، ص ۲۳۴، ح ۸۳۴.

۳. شیخ طوسی، امالی، تحقیق: مؤسسه بعثت، قم، دارالتحافه، ۱۴۱۴ هـ. ق، ص ۵۲۰، ح ۱۱۴۵؛ میزان الحکمه، ج ۲، ص ۹۱۶.

۴. نهج‌البلاغه، نامه ۳۱.

جِيرَانِكُمْ، فَإِنَّهَا وَصِيَّةٌ نَبِيَّكُمْ؛ خدا را، خدا را، در مورد همسایگان که آن از سفارش‌های پیامبرتان است»^۱.

همسایه و همسایگی نیک نه تنها در این دنیا ارجمند و محترم است، بلکه ائمه اطهار(ع) به ما آموخته‌اند که هم‌نشینی و هم‌جواری با خوبان را در عالم آخرت و بهشت نیز از خداوند بخواهیم.

۲. بایدها و نبایدهای همسایه‌داری

الف) بایسته‌های اخلاق همسایه‌داری

بایسته‌های اخلاقی که باید در حق گروه همسایگان رعایت شود، در کلام معصومان(ع) با عنوان «حسن الجوار» یا خوش‌همسایگی بیان شده است. رهبران دین، پیروان خود را به خوش‌همسایگی سفارش کرده‌اند. نمونه‌هایی از این سفارش‌ها را می‌خوانیم:

یک - خوش‌همسایگی، دستور الهی

امام صادق(ع) فرمود: «عَلَيْكُمْ بِحُسْنِ الْجَوَارِ فَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَ بِذَلِكَ؛ بر شما باد به حسن همسایگی که خداوند به این کار فرمان داده است»^۲. این فرمان، همان چیزی است که در آیه ۳۷ سوره نساء در مورد همسایه سفارش شده است.

دو - خوش‌همسایگی، نشانه مسلمانی و ایمان

رعایت حقوق همسایه از نشانه‌های مسلمانی است؛ زیرا مسلمانی و ایمان حقیقی به گفتار نیست، بلکه رفتار آدمی است که حقیقت ایمان را آشکار می‌سازد. از این رو، پیامبر اکرم(ص) فرمود: «أَحْسِنْ مُجَاوَرَةً مَنْ جَاوَرَكَ تَكُنْ مُؤْمِنًا؛ با همسایه‌ات نیکو

۱. همان، نامه ۴۷.

۲. میزان الحکمه، ج ۲، ص ۹۱۶.

همسایه‌داری کن تا مؤمن باشی»^۱.

سه - دل‌جویی از همسایه

از مواردی که در روایات به آن تأکید شده، جویا شدن از حال همسایه است و شریک شدن در غم و شادی و همدردی با آنها، نمونه‌های دل‌جویی کردن از همسایه است. امروزه زندگی شهرنشینی و ماشینی، میان انسان‌ها فاصله ایجاد کرده است و کمتر اتفاق می‌افتد که همسایه‌ها خود را در غم و شادی یکدیگر شریک کنند و چه زیبا سعدی این معنا را در این بیت سروده که:

بیگانگی نگر که من و یار چون دو چشم همسایه‌ایم و خانه هم را ندیده‌ایم
حضرت علی(ع) در کلامی، دل‌جویی کردن از همسایه را از نشانه‌های خوش‌همسایگی برشمرد و فرمود:

«مِنْ حُسْنِ الْجَوَارِ تَفَقُّدُ الْجَارِ؛ از نشانه‌های حسن همسایگی، جویا شدن

از احوال همسایه است»^۲.

یکی از مصداق‌های دل‌جویی کردن، جویا شدن از وضع اقتصادی همسایه است. پیامبر اکرم(ص) در این باره فرمود: «فَمَا أَقْرَبِي مَنْ بَاتَ شَبَعَانُ وَجَارُهُ الْمُسْلِمُ جَائِعٌ؛ به من ایمان نیاورده است آن که شب سیر بخوابد و همسایه مسلمانش گرسنه باشد»^۳.
در روایتی دیگر نیز فرمود:

به من ایمان نیاورده کسی که شب سیر بخوابد و همسایه‌اش گرسنه
باشد و به من ایمان نیاورده است آن کس که شب، پوشیده بخوابد و
همسایه‌اش برهنه باشد.^۴

امام صادق(ع) دایره توجه به همسایه را وسعت بخشیده و از اهل یک محل فراتر

۱. صدوق، امالی، بیروت، مؤسسه علمی، ۱۴۰۰ هـ. ق، ج ۵، ج ۳، ص ۱۶۸.

۲. حسن بن علی حرانی، تحف العقول، تحقیق: علی‌اکبر غفاری، قم، مؤسسه نشر اسلامی، ۱۴۰۴ هـ. ق، ج ۲، ص ۸۵؛ میزان الحکمه، ج ۲، ص ۹۱۶.

۳. امالی طوسی، ص ۵۲۰؛ میزان الحکمه، ج ۲، ص ۹۲۰.

۴. میرزا حسین نوری، مستدرک الوسائل، ح ۱۱۴۵؛ میزان الحکمه، ج ۲، ص ۹۲۰.

برده است، آنجا که می‌فرماید:

وَمَا مِنْ أَهْلِ قَرْيَةٍ يَبِيتُ وَفِيهِمْ جَائِعٌ، لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.^۱
 اهل هر آبادی که شب را بگذرانند و در میان ایشان گرسنه‌ای باشد،
 خداوند در روز قیامت به آنان نظر رحمت نمی‌افکند.

اگر به توصیه‌های آسمانی در زمینه رعایت حقوق همسایگی در محدوده اشاره شده (حدود چهل خانه) توجه شود، بی‌شک، تأثیر بسیار شگرفی در اجتماع به وجود خواهد آمد.

سیره اخلاقی بزرگان دین نیز به پیروی از رفتار پیشوایان معصوم (ع)، رسیدگی و احوال‌پرسی از همسایگان بوده است. این حکایت نقل شده از استاد مطهری، بسیار آموزنده است:

سید جواد آملی، فقیه و نویسنده کتاب مفتاح الکرامه، شبی در منزل مشغول صرف شام بود که در خانه‌اش به صدا درآمد. وقتی فهمید که پیش خدمت استادش، سیدمهدی بحر العلوم، پشت درب است، با عجله به طرف او دوید و منتظر صحبت با او شد. پیش خدمت گفت: «حضرت استاد بر سر سفره شام نشسته‌اند، اما دست به غذا نخواهند برد تا شما را ببینند.» جای معطلی نبود. سیدجواد بدون آنکه غذا را به آخر برساند، با شتاب تمام به طرف خانه بحر العلوم حرکت کرد. تا چشم استاد به سیدجواد افتاد، با خشم و تَغَيُّطِ بی‌سابقه‌ای گفت: «سیدجواد! از خدا نمی‌ترسی؟ از خدا شرم نداری؟» سیدجواد غرق حیرت گردید که چه شده و چه واقعه‌ای رخ داده که استادش او را این چنین مورد عتاب قرار داده است. هر چه فکر کرد، نتوانست علت ناراحتی را بفهمد. سرانجام از استاد سؤال کرد. استاد فرمود: «هفت شبانه روز است که فلان همسایه‌ات با آن عائله زیاد، گندم و برنج ندارند و در این مدت از مغازه محله‌شان خرما نسویه کرده و با آن به سر برده‌اند. امروز نیز که

برای نسبه کردن خرما رفته، قبل از آنکه اظهار کند، مغازه‌دار گفته است که حساب شما زیاد شده است. او هم خجالت کشیده و دست خالی به خانه برگشته و امشب خودش و عائله‌اش بی‌شام مانده‌اند». سیدجواد گفت: «به خدا قسم که من از این جریان خبر نداشتم و اگر می‌دانستم، حتماً به احوالش رسیدگی می‌کردم.» استاد گفت: «همه داد و فریادهای من برای آن است که تو چرا از احوال همسایه‌ات بی‌خبر و غافلی؟ چرا باید آنها هفت شبانه روز به این وضع بگذرانند و تو متوجه نباشی؟ اگر باخبر بودی و اقدام نمی‌کردی که اصلاً مسلمان نبودی!»^۱

پیامبر اکرم (ص) در کوچک‌ترین امور، همسایه را در مقابل همسایه صاحب حق دانسته و در مورد آن به شخص مسلمان و مؤمن سفارش فرموده است:

مَنْ مَنَعَ الْمَاعُونَ جَارَهُ مَنَعَهُ اللَّهُ خَيْرَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَ وَكَلَهُ إِلَى نَفْسِهِ فَمَا اسْوَأَ حَالَهُ.^۲

هرکس کالایی را از همسایه خود دریغ دارد، خداوند در روز رستاخیز، خیر خود را از او دریغ دارد و او را به خودش واگذارد.

تفسیر موجود در روایات از آیه «وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ» نیز گویای همین منع امکانات خاص است. شاید بتوان گفت ماعون به اثاثیه‌ای گفته می‌شود که در همه خانه‌ها وجود ندارد و همسایه گاهی به آن نیاز دارد، مانند چهارپایه، نردبان، وسایل رنگ و امکاناتی که در دسترس همگان نیست.

به نظر صاحب المیزان، کلمه «ماعون» به معنای هر کار یا هر چیزی است که به شخص محتاج داده شود و نیازی از نیازهای زندگی او را برآورد؛ مانند قرض، هدیه، عاریه و امثال آن.^۳

در این روایت، منع نکردن این امکانات، از نمونه‌های دل‌جویی کردن خوانده شده

۱. مرتضی مطهری، داستان و راستان، ج ۲، ص ۸۶.

۲. امالی صدوق، ج ۱، ص ۳۴۹.

۳. المیزان، ج ۲۰، ص ۶۳۴.

و اسباب بهره‌مندی خیر در قیامت را برای به جا آورنده این خیر و محروم شدن و منع رحمت پروردگار در قیامت را برای منع‌کننده آن، گوشزد کرده است. بنابراین روایت، خیر نرساندن به همسایه، سبب دور ماندن از رحمت الهی می‌شود و همان‌گونه که شخص به فکر خویش بوده و از کمک‌رسانی به همسایه غافل شده است، خدا نیز رحمت خود را از این فرد منع می‌کند. امام علی(ع)، رسیدگی به همسایه را از نشانه‌های جوان‌مردی قلمداد کرده است و می‌فرماید: «مِنْ الْمَرْوَةِ تَعَهُدُ الْجِيرَانَ؛ رسیدگی به همسایگان، از مروت و جوان‌مردی است.»^۱ امام باقر(ع) نیز آن را از نشانه‌های پیروان خود دانسته است: «و از نشانه‌های پیروان ما، رسیدگی به همسایگان نیازمند و تهی‌دست و بدهکار و یتیمان است.»^۲ از دیگر مصداق‌های دل‌جویی کردن از همسایه می‌توان احوال‌پرسی، عفو و گذشت، نگه داشتن چشم از خانواده او، پیشی جستن در سلام بر او را نام برد.

ب) حقوق همسایگی

بسیاری از بایسته‌های اخلاقی، حقوقی هستند که باید درباره همسایه رعایت شود. این حقوق که بیشتر جنبه اخلاقی دارند و اولیای دین به‌طور جدی بر آن تأکید کرده‌اند، از دو دیدگاه مطرح می‌شوند:

نخست، تأکید و سفارش آنها به جایگاه و ضرورت حقوق همسایه و دوم، برشمردن مصداق‌های این حقوق است. نکته مهم این است که جایگاه همسایه به گونه‌ای است که پیامبر اکرم (ص) حقی جداگانه برای این گروه قائل شده است، بدون اینکه قید کند پیرو کدام آیین، مذهب و ملیت باشند. ایشان فرمود:

همسایگان سه قسمند؛ همسایه‌ای که سه حق دارد: حق همسایگی، حق اسلام و حق خویشاوندی؛ همسایه‌ای که دو حق دارد: حق اسلام و حق همسایگی؛ همسایه‌ای

۱. غررالحکم و دررالکلم، ج ۷، ص ۴۹.

۲. اصول کافی، ج ۲، ص ۷۴.

که یک حق دارد و آن کافری است که فقط حق همسایگی دارد و بس.^۱
ملا محسن فیض کاشانی در ذیل این روایت آورده است: «پس بنگر که چگونه برای فرد مسلمان به محض همسایگی، حقوقی ثبت شده است.»^۲ چنان که گفته شد، این حق، دو طرفه است. از این رو، امام صادق (ع) ملاک این حق‌شناسی را در بیان خود به خوبی ترسیم فرموده است:

برای مردم، آنچه را خودتان دوست دارید، دوست بدارید. آیا مرد حیا نمی‌کند که همسایه‌اش نسبت به او حق‌شناس باشد و او نسبت به همسایه‌اش حق‌شناس نباشد.^۳

مطلب بعدی، مصداق‌های حقوق همسایه است. در این باره، به سخنانی از پیامبر اکرم (ص) و امام سجاده (ع) اشاره می‌کنیم. حقوق همسایه از دیدگاه پیامبر چنین است: یک - «إِنْ اسْتَعَاذَكَ أَعْتَهُ؛ اگر از تو یاری خواست، به فریادش برسی». دو - «وَإِنْ اسْتَقْرَضَكَ أَقْرَضْتَهُ؛ اگر از تو قرض خواست، به او قرض دهی». سه - «وَإِنْ افْتَقَرَ عَدَّتْ عَلَيْهِ؛ اگر نیازمند شد، نیازش را برطرف سازی». چهار - «وَإِنْ أَصَابَتْهُ مُصِيبَةٌ عَزَيْتَهُ؛ اگر مصیبتی دید، او را دلداری دهی». پنج - «وَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ هَنَأْتَهُ؛ اگر خیر و خوبی به او رسید، به وی تبریک و شادباش گویی».

شش - «وَإِنْ مَرَضَ عَدَّتَهُ؛ اگر بیمار شد، به عیادتش روی». هفت - «وَإِنْ مَاتَ اتَّبَعْتَ جَنَازَتَهُ؛ وقتی مرد، در تشییع جنازه‌اش شرکت کنی». هشت - «وَلَا تَسْتَطِلْ بِالْبِنَاءِ فَتَحْجُبَ عَنْهُ الرِّيحُ إِلَّا بِأَذْنِهِ؛ خانه‌ات را بلندتر از خانه او نسازی تا جلوی جریان هوا را بر او بگیری، مگر آنکه خودش اجازه دهد». نه - «وَإِذَا اشْتَرَيْتَ فَاكْهَهُ فَأَهْدِهِ لَهُ، فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَأَدْخِلْهَا سِرًّا؛ هرگاه میوه‌ای خریدی،

۱. میرزا حسین نوری، مستدرک الوسائل، قم، مؤسسه آل‌البیت، ۱۴۰۸ هـ.ق، ج ۸، ص ۴۲۴.

۲. ملا محسن فیض کاشانی، المحجّة البیضاء فی تهذیب الاحیاء، تحقیق: علی‌اکبر غفاری، قم، مؤسسه نشر اسلامی، ج ۳، ص ۴۲۲.

۳. اصول کافی، ج ۲، ص ۶۳۵.

برای او هدیه بفرستی و گر نه مخفیانه میوه را به خانه‌ات ببر». ده - «وَلَا تُخْرِجْ بِهَا وَدَكَ تَغِيظُ بِهَا وَلَدَهُ؛ فرزندت را همراه میوه بیرون نیاور که بچه همسایه با دیدن میوه در دست او ناراحت شود». یازده - «وَلَا تُؤْذِهِ بِرِيحٍ قَدْرِكَ إِلَّا أَنْ تُغْرِفَ لَهُ مِنْهَا؛ با بوی دیگت، او را ناراحت نکن، مگر آنکه مقداری از غذای آن را برای او بفرستی»^۱.

حقوقی که در روایات نورانی از رسول خدا(ص)، برشمرده شد، از مسائل اخلاقی کلان تا مسائل معنوی جزئی را دربردارد و اگر عمل به این توصیه‌ها سرلوحه اخلاقی و رفتاری خانواده‌ها باشد، تأثیر عظیمی در هدایت اخلاقی و شکوفایی معنوی جامعه انسانی خواهد داشت.

امام سجاده(ع) نیز در کلامی شیوا تعدادی از این حقوق را که جنبه اخلاقی مؤثری دارد، برشمرده است: یک - «أَمَّا حَقُّ جَارِكَ فَحِفْظُهُ غَائِبًا؛ اما حق همسایه‌ات این است که در غیابش، آبرویش را حفظ کنی».

دو - «وَإِكْرَامُهُ شَاهِدًا؛ و در حضورش، او را احترام کنی». سه - «وَنُصْرَتُهُ إِذَا كَانَ مَظْلُومًا؛ اگر ستمی بر او شد، یاری‌اش رسانی». چهار - «وَلَا تَتَّبِعْ لَهُ عَوْرَةً؛ دنبال عیب‌هایش نباشی». پنج - «فَإِنْ عَلِمْتَ لَهُ سُوءًا سَتَرْتَهُ عَلَيْهِ؛ اگر بدی از او دیدی، بپوشانی». شش - «وَإِنْ عَلِمْتَ أَنَّهُ يَقْبَلُ نَصِيحَتَكَ نَصَحْتَهُ فِيمَا بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ؛ اگر بدانی که پند و اندرز تو را می‌پذیرد، او را در خفا نصیحت کنی».

هفت - «وَلَا تُسْلِمْهُ عِنْدَ شَدِيدَةٍ؛ در سختی‌ها رهایش نکنی». هشت - «وَتَقْبِلْ عَثْرَتَهُ؛ از لغزشش در گذری».

نه - «وَتَعْفِرْ ذَنْبَهُ؛ گناهش را ببخشی».

ده - «وَتُعَاشِرْهُ مُعَاشِرَةً كَرِيمَةً؛ با او به خوبی و بزرگواری معاشرت کنی»^۲.

۱. میزان الحکمه، ج ۲، ص ۹۲۰.

۲. شیخ صدوق، الخصال، تحقیق: علی اکبر غفاری، قم، مؤسسه نشر اسلامی، ۱۴۰۳ هـ. ق، ج ۱، ص ۵۶۹؛ میزان الحکمه، ج ۲، ص ۹۲۰.

ج) همسایه‌آزاری

یک - جایگاه همسایه بد

یکی از اخلاق ناپسندی که پیشوایان دین همواره از آن نهی می‌کردند، آزار دادن همسایه است. نقل شده است که مردی به محضر امام صادق(ع) رفت و از همسایه خود شکایت کرد. امام ضمن راهنمایی او چنین نقل کرد:

مردی از انصار خدمت پیامبر خدا عرض کرد: من از قبیله بنی‌فلان خانه‌ای خریده‌ام و نزدیک‌ترین همسایه‌ام، کسی است که امیدی به خیر و خوبی‌اش ندارم و از بدی‌اش در امان نیستم. پس، پیامبر خدا به علی(ع) و سلمان و ابوذر و یکی دیگر که فراموش کرده‌ام و فکر می‌کنم مقدار باشد، دستور داد به مسجد بروند و با صدای بلند فریاد بزنند: «لَا اِيْمَانَ لِمَنْ لَمْ يَأْمَنْ جَارُهُ بِوَأَثَقَهُ» ایمان ندارد هر آن کس که همسایه‌اش از شر او در امان نباشد. آنان سه بار این سخن را اعلام کردند.^۱ این نوع برخورد پیامبر با شخص همسایه‌آزار، شدت زشتی این اخلاق ناپسند را نشان می‌دهد.

در روایت دیگری، پیامبر اکرم(ص) فرمود: «مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يُؤْذِي جَارَهُ؛ هر که به خدا و روز واپسین ایمان داشته باشد، همسایه خود را آزار نمی‌دهد.»^۲ امام رضا(ع) نیز می‌فرماید: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَأْمَنْ جَارُهُ بِوَأَثَقَهُ؛ از ما نیست کسی که همسایه‌اش از شر او در امان نیست.»^۳

در روایتی، امام رضا(ع)، شیعه بودن و در مسیر اهل بیت(ع) قرار داشتن را مستلزم آزار نرساندن به همسایه می‌داند.

همسایه بد، تا جایی زشت شمرده شده که حضرت علی(ع) از آن به‌عنوان

۱. این فراموشی از راوی، یعنی عمرو بن عکرمه است.

۲. میزان الحکمه، ج ۲، ص ۹۱۸؛ محمدبن حسن حرّ عاملی، وسائل الشیعه، تحقیق: عبدالرحیم ربانی شیرازی، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۲ هـ. ق، ج ۵، ص ۸، ج ۴۸۷، ح ۱.

۳. اصول کافی، ج ۲، ص ۶۶۷، ح ۶.

۴. شیخ صدوق، عیون اخبارالرضا، تحقیق: سید مهدی حسینی لاجوردی، تهران، مکتبه جهان، ج ۲، ص ۲۴، ح ۲.

سخت‌ترین بلا و مصیبت یاد می‌کند: «جَارُ السُّوءِ اعْظَمُ الضَّرَاءِ وَ أَشَدُّ الْبَلَاءِ؛ همسایه بد، بزرگ‌ترین رنج و سخت‌ترین بلا و مصیبت است»^۱.

باز در نکوهش همسایه بد، از لقمان نقل کرده‌اند که فرمود: «من صخره‌های بزرگ و آهن و هر بار سنگینی را به دوش کشیدم، ولی باری سنگین‌تر از همسایه بد ندیدم»^۲.

می‌گویند همسایه بد، رفتارش چون کوره آهنگر است که اگر تو را به شعله خود نسوزاند، بوی بد دودش در تو اثر کند و رنجت دهد.^۳ اسدی طوسی در این مورد سروده است:

مجویید همسایگی با بدان مدارید افسوس نابخردان
ناپسند بودن همسایگی بد، نزد پیامبر اکرم(ص) تا جایی است که در سفارش خود به علی(ع) می‌فرماید: «ای علی! چهار چیز است که پشت انسان را می‌شکند ... و یکی از آنها همسایه بد است»^۴.

امام صادق(ع) هم یکی از سه چیزی که زندگی انسان را تیره و تار می‌سازد، «همسایه بد» معرفی می‌کند.^۵ به قول عمادالدین نسیمی:

سه عامل است که دل را کند مکدر و غمگین
بگوش باش که تا بشنوی تو طرفه حکایت
مجاور بدِ ناساز، یار و همراه بد بدخو
عیال بد، همه آنها عقوبت است و سیاست

دو - مصداق‌های همسایه آزاری

هر چند هرگونه اخلاق و رفتار بد را از مصداق‌های همسایه‌آزاری می‌توان شمرد،

۱. غررالحکم و دررالکلم (تک جلدی)، ص ۴۳۶.

۲. همان.

۳. «در سایه همسایه»، نشریه پیام زن، ش ۸۰، ص ۷۲.

۴. الخصال، ص ۲۰۶، ح ۲۴.

۵. تحف العقول، ص ۳۰۷.

نمونه‌هایی از همسایه‌آزاری، در برخی از سخنان معصومان (ع) نقل شده که شایسته تأمل و بررسی است. از جلوه‌های بدهم‌سایگی، می‌توان بدگمانی، ستم، خودخواهی، خیانت به مال و ناموس، دروغ‌گویی، بی‌شرمی، غیبت و بدگویی کردن، حسادت، چشم و هم چشمی، بی‌بند و باری، بدزبانی، تجسس، فال‌گوش بودن، تجمل‌گرایی و هر اخلاق ناپسند انسانی را برشمرد. با این حال، در برخی روایت‌ها به مواردی چند، به‌گونه‌ای خاص اشاره شده که بسیار قابل توجه و تأمل است. از جمله نقل کرده‌اند که «روزی اصحاب پیامبر اکرم (ص) به ایشان عرض کردند: فلان زن روزها روزه‌دار است و شب‌ها را به عبادت می‌گذراند، در ضمن صدقه هم می‌دهد، ولی به زبان، همسایه را می‌آزارد. رسول اکرم (ص) فرمود: چیزی برای آن زن نیست، او اهل جهنم است!»

این روایت بیانگر تأکید و پافشاری اولیای دین به رعایت کردن حقوق و آزار نرساندن به همسایه است، تا جایی که پذیرش اعمال عبادی افراد را در گرو رضایت‌مندی و آزار ندادن همسایه برشمرد. پیامبر اکرم (ص) در روایتی می‌فرماید:

به خدا پناه می‌برم از همسایه بد، با چشمانش تو را می‌بیند و دلش مراقب توست، اگر تو را در خوبی و خوشی دید، ناراحت می‌شود و اگر تو را گرفتار و بد حال دید، خوشحال می‌شود.^۱

رسول خدا (ص) همسایه بدخواه و حسود را در این فراز نکوهش کرده است؛ چرا که نیت بد و قلب بدخواه، عامل بداخلاقی و همسایه‌آزاری می‌شود. به همین دلیل، پیامبر، همسایه بد را از مصیبت‌های کمرشکن معرفی می‌کند و می‌فرماید: «ثَلَاثَةٌ هُنَّ أُمُّ الْفَوَاقِرِ؛ سه چیز در رأس مصیبت‌های کمرشکن است».^۲

آن‌گاه در معرفی یکی از آن سه چیز، همسایه بد را این‌گونه معرفی می‌کند:

... و همسایه‌ای که چشمانش تو را می‌پاید و دلش خواهان رسوایی

۱. اصول کافی، ج ۲، ص ۶۶۹، ح ۱۶.

۲. میزان الحکمه، ص ۹۱۸.

توست، اگر خوبی ببیند، آن را می‌پوشاند و فاش نمی‌سازد و اگر بدی ببیند، آن را علنی و همه جا پخش می‌کند.^۱

در نگاه معصوم (ع) افزون بر نهی از همسایه‌آزاری، بر تحمل و صبر در برابر آزار همسایگان نیز تأکید شده است. امام کاظم (ع) می‌فرماید:

لَيْسَ حُسْنُ الْجَوَارِ كَفَّ الْأَذَى، وَلَكِنْ حُسْنُ الْجَوَارِ الصَّبْرُ عَلَى الْأَذَى.^۲

حسن همسایگی این نیست که به همسایه آزار نرسانی، بلکه حسن همسایگی آن است که در برابر آزار همسایه شکیبایی نباشی.

شبیه این روایت در مستدرک الوسائل، از امام علی (ع) نیز نقل شده است. در این کلام، حضرت علی (ع)، همسایگان را در برابر آزار همسایه به خویشتن‌داری دعوت کرده است، تا ضمن کاهش فاصله‌ها و تنش‌ها، نوعی امر به معروف نیز صورت گیرد و سبب تغییر در رفتار طرف آزاردهنده شود.

امام علی (ع) در این کلام، هم می‌خواهد اهمیت و جایگاه همسایه را گوشزد کند و هم زمینه رشد معنوی همسایگان را فراهم سازد. البته این بدین معنا نیست که امام همسایه‌آزاری را تأیید کرده یا آزار رساندن به دیگران و همسایگان را مجاز شمرده است؛ زیرا روایت‌های زیادی وجود دارد که به شدت همسایه‌آزاری را نفی می‌کنند.

تحمل آزار همسایه نیز بدین معنا نیست که انسان، مظلوم واقع شود و خود را اسیر بداند، بلکه آن‌گونه که گفته شد، امام راهکار اصلاحی را تا جایی که زمینه اصلاح طرف مقابل باشد، ارائه می‌کند و اگر همسایه‌آزار، از این اخلاق فروتنانه همسایه، سوء استفاده کند، به یقین، باید با آن برخورد کرد. در سیره رسول اکرم (ص) این مطلب نیز بازگو شده است. در اصول کافی نقل شده است که: مردی خدمت رسول اکرم (ص) آمد و از آزار همسایه‌اش شکایت کرد، حضرت فرمود: «برو تحمل کن.» بار دوم که به شکوه آمد و نالید، پیامبر باز دستور صبر و تحمل داد. آزار همسایه به اوج رسید و خارج از مرز تحمل شد. زمانی که برای سومین بار از همسایه شکایت کرد، حضرت

۱. همان.

۲. کافی، ج ۲، ص ۶۶۷ ح ۹.

رسول چنین سفارش کرد: «روز جمعه، وقتی مردم به سوی نماز جمعه می‌روند، وسایل و اسباب خویش را بیرون بریز و در رهگذر مردم قرار بده، تا همه آنان که به نماز می‌روند، این صحنه را ببینند. وقتی علت را می‌پرسند، ماجرا را به آنان بگو.» آن مرد به همین صورت عمل کرد. همسایه مردم‌آزار نیز که آبروی خود را در خطر دید، بی‌درنگ به سوی او شتافت و با التماس، از او درخواست کرد که اسباب و وسایلش را به خانه برگرداند و قول داد که دیگر همسایه‌آزاری نکند.^۱

بر این اساس، تحمل آزار همسایه، تا مرحله‌ای، پسندیده و از نشانه‌های حسن همسایگی است، ولی هرگاه از حد گذشت، دیگر سکوت و تحمل جایی ندارد و باید با شدت بیشتری امر به معروف کرد.

د) آثار خوش همسایگی

آن‌چنان که گذشت، تأثیر نوع رفتار و اخلاق در مورد همسایگان دوجانبه است و هرگاه همسایه‌ای اخلاق همسایگی و هم‌جواری را رعایت کند، خود، زمینه واکنش مثبت طرف مقابل را فراهم ساخته است.

خوش‌همسایگی، ضمن آنکه امنیت روانی واحد اجتماعی را که همسایگان در آن زندگی می‌کنند، فراهم می‌کند، زمینه رشد مادی و معنوی افراد ساکن در آن بخش را نیز هموار می‌سازد و روح همدلی، گذشت و معنویت را بین آنان گسترش می‌دهد. بدین صورت، در سطحی گسترده، چهره جامعه، چهره‌ای همدل، متحد و هم‌سو می‌شود و این همان رسیدن به کمال و سعادت مادی و معنوی فرد و جامعه است. درباره آثار خوش‌همسایگی در روایات نیز مطالبی آمده است که بیان می‌کنیم:

یک - زیاد شدن روزی

امام صادق (ع) یکی از نشانه‌های خوش‌همسایگی را زیاد شدن روزی می‌داند و

می‌فرماید: «حُسْنُ الْجَوَارِ يَزِيدُ فِي الرِّزْقِ؛ حسن همسایگی، روزی را زیاد می‌کند».^۱

دو- آباد شدن سرزمین‌ها و طولانی شدن عمر

امام صادق(ع) در این باره فرمود: «حُسْنُ الْجَوَارِ يَعْمُرُ الدِّيَارَ وَ يَزِيدُ فِي الْأَعْمَارِ؛ خوش همسایگی، سرزمین‌ها را آباد و عمرها را دراز می‌کند».^۲
این روایت را می‌توان چنین تحلیل کرد که رعایت اخلاق معاشرت با همسایه، زمینه همدلی و همراهی ساکنان هم‌جوار را فراهم می‌کند و نه تنها اینان در راه اصلاح امر خویش و همسایگان در تلاش و تکاپو هستند، دیار و سرزمین خود را نیز آباد می‌کنند. دوستی و همدلی، زمینه آرامش روانی و کاهش فشارهای عصبی را فراهم می‌کند و در نتیجه، سبب طولانی شدن عمر می‌شود.

سه - زیاد شدن یار و خدمه

یکی از آثار خوش همسایگی و اخلاق درست معاشرت، دوستی و توجه دیگران است؛ زیرا افراد به طور طبیعی انسان‌های خوش اخلاق، بخشنده و مهربان و دل‌سوز را دوست دارند و حاضرند برای آنان فداکاری کنند. با توجه به همین اصول است که امام علی(ع) می‌فرماید: «مَنْ أَحْسَنَ إِلَى جِيرَانِهِ كَثُرَ خَدَمُهُ؛ کسی که به همسایگان خود نیکی کند، خدمت‌گزارانش زیاد می‌شود».^۳

چهار - زیاد شدن همسایه

در روایت آمده است: «مَنْ حَسَنَ جَوَارَهُ كَثُرَ جِيرَانُهُ؛ هر که همسایه خوبی باشد، همسایگانش زیاد شوند».^۴

افزون بر این روایات که در آنها آثار مادی و دنیوی خوش همسایگی گفته شد،

۱. میزان الحکمه، ج ۲، ص ۹۱۶.

۲. اصول کافی، ج ۲، ص ۶۶۷.

۳. غررالحکم و درر الکلم، ح ۷۹۶۷؛ میزان الحکمه، ج ۲، ص ۹۱۶.

۴. همان.

برخی از روایت‌ها نه تنها خوش‌همسایگی را از نشانه‌های مسلمانی و ایمان می‌خوانند، آثار فراوانی را نیز برای آن برمی‌شمارند که از آن جمله‌اند: جلب رحمت خداوند، دوستی خداوند و رسول اکرم(ص)، دیدار خداوند و نورانی شدن چهره و متصف شدن به مکارم اخلاق.

هـ) آثار همسایه‌آزاری

همسایه‌آزاری، از امور نکوهش شده‌ای است که نتیجه‌اش، تحقیر، نفرین و سرزنش است. اگر خوش‌همسایگی سبب زیاد شدن روزی، آبادانی شهر و طولانی شدن عمر می‌شود، در جهت مخالف آن، همسایه‌آزاری فقر و خواری را به همراه دارد. پس همان‌گونه که رشد معنوی در گرو خوش‌همسایگی است، در مقابل آن، بدبختی و افتادن به پرتگاه گناه، دوری از اهل بیت(ع)، گرفتاری در آتش جهنم، قبول نشدن اعمال و عبادات و نزول بلا از ثمره‌های همسایه‌آزاری است که در روایات بدان اشاره شده است.

فصل سوم: آپارتمان‌نشینی

گسترش شهرنشینی، مهاجرت روستاییان به شهرها و فزونی جمعیت عصر حاضر، زمینه را برای ایجاد نوعی سکونت و هم‌جواری خاص و متفاوت از گذشته به وجود آورده است که امروزه با نام آپارتمان‌نشینی از آن یاد می‌کنند.

این نوع سکونت، خواسته یا ناخواسته، در کشور ما نیز به سرعت رواج یافته است و بسیاری از ساکنان شهرها به این شیوه روی آورده‌اند. از این رو، باید چاره‌ای اندیشید و با کمک گرفتن از پروردگار و کلام نورانی ائمه معصوم(ع)، وضعیت را به شکل شایسته تغییر داد. در این میان، مقایسه زندگی سنتی با زندگی امروزی، بررسی امتیازها و تفاوت‌ها و نیز مزیت‌ها و عیب‌های این نوع زندگی، می‌تواند ما را در چاره‌اندیشی برای وضعیت پیش رویاری رساند.

۱. بررسی و مقایسه زندگی آپارتمان‌نشینی با زندگی سنتی

شکل جدید سکونت، یعنی آپارتمان‌نشینی، از چند دیدگاه، با زندگی سنتی متفاوت است:

الف) از نظر فیزیکی و نمای ساختمان

امروزه اثر مدرنیته شدن را به‌طور مستقیم در دگرگونی معماری ساختمان‌ها، به صورت ساخت بُرج‌ها و آپارتمان‌های سر به فلک کشیده می‌توان مشاهده کرد. تغییر

معماری سنتی و تبدیل آن به برج‌سازی و آپارتمان‌نشینی را می‌توان چنین بررسی کرد. در بیشتر خانه‌های قدیمی، حریم خصوصی افراد به دالانی هدایت می‌شود که با چند شکست به حیاط می‌رسد. سطح کوچه نیز با حیاط اختلاف دارد. بنابراین، در کف دالان، پله وجود دارد. در این صورت، شخص واردشونده از هشتی، هرگز نمی‌تواند داخل حیاط را ببیند و مجبور است از یک راهروی باریک عبور کند. اما در خانه‌های امروزی، به ویژه واحدهای آپارتمان، به محض ورود از در خانه، محل زندگی افراد بر همگان آشکار می‌شود و هیچ چیزی برای محدود کردن دید وارد شونده در آن وجود ندارد.

وجود ساختار آپن‌گونه در این ساختمان‌ها به دلیل کمبود فضا، هرچند کار بانوی خانه را آسان‌تر ساخته است، ولی از این نظر که خانم خانه را در برابر دید میهمان‌ها قرار می‌دهد، اسباب گناه، فتنه و پرده‌برداری از حریم خصوصی افراد را به دنبال دارد و مشکلاتی را برای خانواده‌ها به وجود می‌آورد. این شکل و نمای فیزیکی ساختمان، زمینه کاهش رفت‌وآمدها را در خانواده‌ها به وجود می‌آورد؛ زیرا این نوع ساختار برای خانواده‌هایی که به احکام شرعی و دینی پای‌بند هستند و نیز میهمانان‌شان، عذاب‌آور است.

از جمله نمونه‌هایی که در زندگی آپارتمانی و سنتی می‌توان با هم مقایسه کرد، شکل ساختار محل این دو نوع زندگی است. زندگی سنتی، با وجود سادگی، زیبایی و طراوت فراوان دارد؛ زیرا در معماری اسلامی، ضمن توجه بسیار به زیبایی، از به‌کارگیری عناصر غیرضروری خودداری شده است.^۱

این سادگی و زیبایی، در برقراری روابط همسایگان تأثیر بسزایی داشته است، برخلاف معماری جدید که به لوکس‌سازی و تزئینات اضافی و آراستن‌های بی‌جا هم توجه دارد و با وجود این، طراوت و شادابی کمتری دارد. معماری سنتی، در گشایش روح و روان و ایجاد بلندنظری افراد تأثیر فراوانی داشته است.

یکی دیگر از چیزهایی که کم‌کم شیوه سنتی آن در ساختمان‌ها به دست فراموشی

۱. محمدکریم پیرنیا، آشنایی با معماری اسلامی ایران، تهران، دانشگاه علم و صنعت، ۱۳۷۲، ص ۱۵۷، به نقل از: مهدی اسماعیلی، گذری بر حقوق همسایه، ص ۳۹.

سپرده شده، روش استفاده از نور به عنوان یک نعمت خدادادی است. نکته مهم این است که باید به جنبه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مسکن توجه شود و بدیهی است خانه‌های سنتی، به شکل کامل‌تری این جنبه‌ها را پوشش می‌داد.

(ب) ابعاد معنوی

مهم‌تر از دگرگونی‌های فیزیکی که در ساختمان‌های امروزی به چشم می‌خورد، دگرگونی‌های معنوی و روحی - روانی است و مسکن امروزی به طور کامل با خانه‌های سنتی تفاوت دارد. متمرکز شدن خانواده در محیطی با ساختار بسیار دل‌باز و دل‌نواز، نوعی گشادگی و آرامش را به اهل خانواده منتقل می‌کرد و فاصله در خانه تا محل نشستن اعضای خانه، فرصتی به شخص می‌داد تا خود را با محیط درون خانه همگون و متناسب سازد.

شخصی که بدون هیچ مقدمه‌ای وارد محیط خانه می‌شود، دوگانگی محیط درون و بیرون، او را در برقراری ارتباط متناسب دچار سردرگمی می‌کند. در فضا و ساختار خانه‌های سنتی، شخص قبل از آنکه وارد محل اصلی ساختمان شود، حیاط طولانی و دالان ورودی، کم‌کم فضای متفاوتی را برای او ایجاد می‌کند و فضای خاص خانه، او را برای روبه‌رو شدن با اهل خانه و ارتباط روحی و معنوی با آنها آماده می‌سازد. اعضای داخل خانه نیز همین حالت را دارند. آنها قبل از ورود مهمان به خانه، خود را آماده پذیرایی و روبه‌رو شدن با میهمان می‌کنند و این فضا به آنها کمک می‌کند، از حریم خویش به خوبی محافظت کنند.

در ساختار سنتی، فضای پهن‌آور، حیاط بزرگ و نوع زندگی در این خانه‌ها به کودکان فرصت بیشتری می‌داد تا حس کودکانه خود را ارضا کنند و از این راه بتوانند با اجتماع ارتباط بهتری برقرار کنند و خود را آماده پذیرش نقش‌های مشارکتی در جامعه سازند.

در خانه‌های آپارتمانی، فرزندان و کودکان در محیطی بسته، مجبورند برای رعایت کردن حال همسایگان، خود را با فضای موجود سازگار کنند و با خاموش

کردن احساس کودکانه، فشار روانی زیادی را تحمل کنند. جدای از این مسئله، باید به بایدها و نبایدهای پدر و مادر نیز گردن نهند.

در خانه‌های آپارتمانی، نان‌آور خانه به محض ورودش، تنها با باز شدن در، فاصله بیرون و درون خانه را می‌پیماید و در نتیجه، آثار خستگی کار بیرون از خانه، در چهره، رفتار و نوع برخورد او باقی می‌ماند و زمینه ناخوشایندی را در خانه پدید می‌آورد.

آنچه گفته شد، در علم روان‌شناسی امروز جایگاه ویژه‌ای دارد و دارای اهمیت است. زندگی آپارتمان‌نشینی، از صفا، صمیمیت، عفت، نجابت، آرامش و اطمینانی که در زندگی سنتی موج می‌زد، کاسته است و سبب رو آوردن افراد به گوشه‌نشینی، تجمل‌گرایی و بیگانگی همسایگان از یکدیگر شده است.

توجه نداشتن به روحیه ایرانی و اسلامی مردمان کشور و تقلید کورکورانه از فرهنگ غرب، ما را به سویی کشانده که مانند غربیان در ساخت خانه‌ها، تنها به فیزیک خانه، معماری و دکوراسیون آن توجه کنیم، در صورتی که ما خانه را دارای روح و جان می‌دانیم و برای خانه و خانواده، جایگاه والایی قائلیم.

اعتراف ساکنان مجتمع‌های مسکونی، گویای این مطلب است که امروزه آپارتمان‌نشینی از روابط عاطفی میان همسایگان کاسته و معماری جدید، امنیت افراد را به خطر انداخته است. قلمرو و حریم‌های خصوصی، نیمه‌خصوصی و عمومی، تعریف نشده است و اشراف غیرارادی بر فضای مسکونی، همواره اعضای خانواده را در برابر دید بیگانه قرار می‌دهد. این ویژگی در معماری رایج امروز در شهرهای بزرگ، به‌ویژه تهران، مشاهده می‌شود.

همه این مسائل، در تربیت نسل جدید تأثیر بسزایی گذاشته و نوع اخلاق و رفتار آنها را با نسل‌های گذشته، که در آن ساختار سنتی حاکم بود، متفاوت کرده است.

خانه‌های مدرن، تفاوت‌های زیادی با خانه‌های قدیمی دارد؛ در خانه‌های قدیمی، بین فضاهای خصوصی و مشترک، تمایز وجود دارد، ولی اکنون در خانه‌های مدرن، با باز کردن در خانه، وارد زندگی خصوصی صاحب‌خانه می‌شویم.^۱

آفت مهمان‌گریزی نیز از دیگر ویژگی‌های این نوع سبک جدید زندگی است که حاصل تجمل‌گرایی، فخرفروشی و خودنمایی است و سبب می‌شود افراد، کمتر به دیدار یکدیگر بروند و از هم خبر بگیرند؛ برخلاف زندگی قدیم که بی‌آلایشی، سادگی و صمیمیت، آنها را به یکدیگر نزدیک کرده بود.

۲. مزیت‌های زندگی آپارتمان‌نشینی

با وجود تفاوت‌های زندگی آپارتمان‌نشینی با سبک زندگی سنتی، امروزه، زندگی آپارتمان‌نشینی اجتناب‌ناپذیر است و به علت محدودیت‌ها، هزینه‌های بالای مسکن و مهاجرت، چاره‌ای جز گردن نهادن به آن نیست. از این رو، با پذیرش مزیت‌های این نوع زندگی و تدبیراندیشی سیاست‌گذاران بخش مسکن، باید به شکل مطلوب از آن استفاده کرد و تا جایی که امکان دارد، آسیب‌های آن را کاهش داد. برخی مزیت‌های زندگی آپارتمان‌نشینی عبارتند از:

الف) نظم‌پذیری و انضباط اجتماعی ساکنان

رفت‌وآمد به موقع ساکنان در ساعت‌های معینی از شب و روز و رعایت کردن حقوق همسایگان در مهمانی‌ها و شب‌نشینی‌ها، ساکنان مجتمع‌های مسکونی را افرادی منظم بار می‌آورد. مواردی مثل، استفاده نکردن شخصی از قسمت‌های اشتراکی و رعایت حقوق طبقه‌های پایین و بالا، ساکنان را به رعایت کردن قانون وادار می‌کند و آنها را در برابر اجتماع، افرادی قانون‌مند و با انضباط می‌سازد.

ب) امنیت مالی، جانی و ناموس

در یک مجتمع مسکونی، افرادی که از نظر اخلاقی و رفتاری، خودساخته باشند و شئون اخلاقی را رعایت کنند، می‌توانند محیط امن و شایسته‌ای را برای زندگی یکدیگر ایجاد کنند. در این صورت، مرد خانواده، با اطمینان خاطر، به مسافرت‌های کاری می‌رود و از تنهایی زن و فرزند خود نگران نیست. در صورت مسافرت یا ترک

منزل برای مدت طولانی نیز واحد آپارتمانی از دزدان یا دیگر ناامنی‌ها در امان است و این امنیت، در سایه زندگی آپارتمان‌نشینی به دست می‌آید.

ج) تقویت روحیه اتحاد و همدلی

اعضای ساکن یک مجتمع آپارتمان‌نشینی می‌توانند با منش صحیح اخلاقی، مصداق واقعی همدلی و اتحاد باشند. این افراد، با احترام گذاردن به حقوق یکدیگر و همیاری و همکاری در جهت رفع نیازهای مجتمع مسکونی می‌توانند فضای دوستانه‌ای را بر مجتمع خود حاکم سازند، تا در سایه آن، در تکامل مادی و معنوی یکدیگر تأثیرگذار باشند؛ مراسم مشترک، نماز جماعت و دعای گروهی، برطرف کردن نیازهای مجتمع به صورت دسته‌جمعی و مانند آن، جلوه‌هایی از این همدلی و اتحاد اعضای ساکن در مجتمع مسکونی است.

د) رشد اخلاقی و تمرین مکارم اخلاق

زندگی آپارتمان‌نشینی، زمینه مناسبی را برای شکوفایی و رشد اخلاقی افراد ایجاد می‌کند. مهم‌ترین نمونه‌های آن، تمرین ادب و احترام، گذشت و عفو، رعایت حریم نگاه و کلام و مراقبت‌های اخلاقی است که زمینه رشد معنوی افراد را فراهم می‌سازند. شاید این نوع زندگی، میدانی باشد برای مبارزه با نفس اماره؛ نفسی که گرایش‌های منفی را در انسان زیاد می‌کند. نمونه‌هایی از این تمرین اخلاقی، کنترل نگاه، دست و زبان، خوش‌برخوردی، حسن ظن، عفو و گذشت، دروغ نگفتن و تهمت نزدن است. آپارتمان‌نشینی، انسان را بیشتر در برابر امتحان و سختی‌ها قرار می‌دهد و به همین دلیل، این نوع زندگی می‌تواند زمینه‌ساز صعود و سقوط انسان باشد.

۳. عیب‌های زندگی آپارتمان‌نشینی

در برابر مزیت‌های گفته شده، عیب‌هایی نیز در این سبک از زندگی به چشم می‌خورد که نمونه‌هایی از آن ذکر می‌شود:

الف) محدودیت‌های زمانی برای رفت‌وآمد ساکنان

از جمله حقوقی که ساکنان مجتمع‌های آپارتمانی باید آن را رعایت کنند، توجه به زمان رفت‌وآمد است. در یک ساعت مشخص شب که ساعت خاموشی است، رفت‌وآمد ممنوع می‌شود. بنابراین، ساعت مهمانی‌ها تعریف شده‌اند و این وضعیت، محدودیتی آزاردهنده است و بعضی وقت‌ها مشکلاتی را برای اعضای مجتمع فراهم می‌کند. بیدار بودن، گفت‌وگو کردن و شلوغی فرزندان پس از ساعت‌های مشخص، موجب آزار همسایگان می‌شود که از جمله شکایت‌های آنهاست. روشن است که هر یک از ساکنان به فرهنگ و شکل ویژه‌ای از زندگی عادت کرده‌اند و این محدودیت‌ها سبب آزار روحی - روانی و جسمی افراد می‌شود. تفاوت شرایط کار اعضای ساکن در یک مجتمع مسکونی نیز از دیگر موارد تشدیدکننده این مشکلات است.

ب) رعایت نکردن حریم‌های عمومی و خصوصی

از جمله شکایت‌های افراد ساکن در مجتمع‌های مسکونی، رعایت نکردن حریم عمومی و خصوصی افراد در مجتمع است که زمینه انحراف‌های اخلاقی ساکنان دین‌دار را فراهم می‌سازد.

گاهی برخی مردان و زنان، در مکان‌های عمومی؛ مثل راه‌پله‌ها و پارکینگ به صورت برهنه یا با پوشش نامناسب ظاهر می‌شوند و مشکلاتی را برای ساکنان مجتمع ایجاد می‌کنند. کشاندن مسائل خصوصی به حریم عمومی و دعوای خانوادگی که آرامش همسایگان را می‌گیرد، زمینه‌ساز مشکلات گفته شده هستند و تفاوت فرهنگی و اخلاقی، به این موضوع دامن می‌زند.

ج) تأثیر فرهنگ‌های غیر هم‌سو بر تربیت عمومی خانواده

به طور معمول، در یک مجتمع مسکونی، افراد با فرهنگ‌های متفاوت و شیوه‌های مختلف زندگی دور هم جمع می‌شوند که زمینه‌ساز مشکلات فراوانی برای اعضاست. این گوناگونی در فرهنگ شخصی و خانوادگی، فاصله گرفتن ساکنان و خودکامگی و خودخواهی را در آنها فراهم می‌کند که آسیب جدی این سبک زندگی است. با اینکه تداخل فرهنگی، آسیب تلقی می‌شود، با فرهنگ‌سازی درست و ارتباط شایسته بین این گروه‌ها می‌توان از تجربه‌های مفید و سازنده فرهنگ‌های غیرهم‌سو بهره گرفت. سنت‌های خوب اخلاقی و انسانی قوم‌های مختلف، زمینه‌الگوپردازی مناسب را در میان آنها فراهم و این آسیب و تهدید را به فرصت تبدیل می‌کند. آشنایی با فرهنگ درست پوشش، نوع لباس و آداب صحیح اجتماعی - اخلاقی، برخی از مصداق‌های این مسئله هستند.

د) رعایت نکردن حقوق در مورد مکان‌های عمومی

مکان‌های عمومی در آپارتمان‌ها، از مواردی است که خواسته یا ناخواسته، از آنها غفلت می‌شود و مشکلاتی را ایجاد می‌کند. راه‌پله‌ها، پارکینگ و انباری‌های مشترک، از جاهایی است که افراد ساکن در یک مجتمع باید با تصمیم‌گیری مشترک و به صورت قانونی از آنها استفاده کنند. نقض این قوانین، گاه مشکلات روحی و روانی را برای دیگر افراد ایجاد می‌کند. موارد زیر، از جمله موارد نقض این حقوق است:

یک - هرگونه تغییر در نما، سردر یا بالکن‌های اختصاصی بدون توافق بیشتر مالکان.

دو - تعمیرها و تغییرهای داخلی و خارجی که موجب آسیب رساندن به اسکلت ساختمان می‌شود.

سه - نصب سایه‌بان، نرده حفاظ و بند رختی که از بیرون ساختمان دیده شود و به نمای ساختمان آسیب بزند.

چهار - نصب یا آویزان کردن کولر و وسیله‌های دیگر در بالکن‌ها، بدون هماهنگی.

پنج - قرار دادن وسایل شخصی در بیرون از پنجره، پاگردهای عمومی، پاسیو، جلوی در ورودی آپارتمان و پارکینگ.

شش - گذاشتن مواد آتش‌زا، ماشین لباس‌شویی، قفس پرندگان و هرگونه جسم خطرناک در مکان‌های عمومی.

هفت - استفاده تجاری یا اجاره دادن انبارهای آپارتمان بدون هماهنگی و اجازه ساکنان.

هشت - دست‌کاری در وسایل و امکانات ساختمان، بدون هماهنگی با مدیر.

نه - پخت‌وپز و برپایی مراسم جشن و عزا در مکان‌های مشترک.

ده - ورود وسایل نقلیه مهمانان، شست‌وشو و تعویض روغن وسایل نقلیه، داخل پارکینگ عمومی.

یازده - دادن کلید ورودی ساختمان، پارکینگ و تراس به افراد غیرساکن.^۱

ه) آسیب‌های اخلاقی

از دیگر آفت‌های آپارتمان‌نشینی، اثرپذیری ساکنان از اخلاق نادرست یکدیگر است که در این میان، کودکان، نوجوانان و جوانان، بیشتر در معرض خطر هستند. گزارش‌ها و شکایت‌های اعضای ساکن، بیانگر آفت این نوع همسایگی است. افزون بر فساد اخلاقی، آسیب‌های دیگری مانند تجمل‌گرایی، چشم و هم‌چشمی و اشرافی‌زدگی، در سایه این نوع همسایگی به وجود می‌آید.

و) مزاحمت‌های صوتی

مهم‌ترین شکایت‌های ساکنان در ساختمان‌های مسکونی، سر و صداهای بی‌جا و ناهنجار همسایه‌هاست که مشکلات روحی و روانی فراوانی را برای اعضا ایجاد می‌کند. این مزاحمت‌ها از این قرارند:

یک - سر و صدای ناهنجار دعاوها و درگیری‌های خانوادگی و نیز ابراز هیجان‌ها و احساس‌ها بدون توجه به دیگران.

دو - سر و صدای رفت‌وآمد مهمانان، به‌ویژه در زمان‌های خواب و استراحت ساکنان.
سه - صدای ناهنجار و سایل صوتی - تصویری.
چهار - برگزاری مراسم جشن و عزاداری و سر و صداهای ناشی از آن.
پنج - سر و صدای کودکان و اعضای خانواده در طبقه‌های بالا و نیز در فضاهای عمومی، مثل پله‌ها، پارکینگ و

۴. جلوه‌هایی از اخلاق همسایه‌داری مدرن (آپارتمان‌نشینی)

آپارتمان‌نشینی، با توجه به نوع متفاوت زندگی در آن، زمینه‌ساز ایجاد اخلاق و حقوقی متفاوت از زندگی سنتی شده است. به همین دلیل، جلوه‌های اخلاقی مثبت و منفی متفاوتی در این نوع سکونت و همسایگی دیده می‌شود.

الف) جلوه‌های مثبت

یک - انصاف

در زندگی آپارتمان‌نشینی، اصل انصاف است که می‌تواند ملاک درست معاشرت با همسایگان قرار گیرد؛ یعنی آنچه را دوست داریم در حق ما رعایت کنند، ما نیز در حق دیگران رعایت کنیم. این اصل، به برقراری ارتباط درست و رعایت کردن حقوق همسایگی، به ویژه در آپارتمان‌های مسکونی، کمک شایانی می‌کند. پیامبر اکرم(ص) در این باره می‌فرماید:

آنچه را برای خود نمی‌پسندی، برای دیگران نیز مپسند و آنچه را برای

خود دوست داری، برای برادرت هم دوست بدار.^۱

با این ملاک، شخص آنچه را از دیگری انتظار دارد، خود به رعایت کردن آن پای‌بند است و همین مسئله، واکنش همسایه‌ها را در بردارد و آنها را در مسیر درست هم‌نشینی هدایت می‌کند.

دو - ایثار

مهم‌تر از انصاف، ایثار است؛ یعنی ترجیح دادن حقوق دیگران بر خود که موجب رسیدن به مرتبه‌های بلند انسانی می‌شود. این صفت، یکی از جلوه‌های عالی اخلاقی در زندگی آپارتمان‌نشینی است. تقدّم حقوق دیگران در این نوع زندگی، در هم‌نشینی درست همسایگان بسیار مؤثر است. امام علی(ع) این صفت انسانی را برترین عبادت و بزرگ‌ترین سروری دانسته^۱ و آن را نیکوترین نیکوکاری و بالاترین مرتبه ایمان برشمرده است.^۲ نیز فرمود: «اوج مکارم اخلاق، ایثار است».^۳

سه - حفظ اسرار

یکی از اخلاق خوبی که در آپارتمان‌ها ضروری است، حفاظت اسرار همسایگان است. در محیط‌های آپارتمانی، گاه مشکلاتی در زمینه مسائل خانوادگی، اختلاف‌های خویشاوندی و حتی مشکلات اخلاقی که با راهنمایی و امر به معروف حل می‌شود، برای افراد پیش می‌آید. در این میان، همسایگانی که آبروی همسایه خود را در نظر نمی‌گیرند، با انتشار این اسرار به گرفتاری‌ها دامن می‌زنند و زمینه‌ساز مشکلات فراوان دیگری در ساختمان‌های مسکونی می‌شوند.

حفظ اسرار و آبروی مؤمن و مسلمان، از مسائلی است که دین بسیار بر آن تأکید می‌کند. از امام صادق(ع) در این زمینه نقل است:

هر کس درباره مؤمن، آنچه را دیده و گوش‌هایش شنیده است، بگوید، از کسانی است که خداوند عزوجل درباره آنان فرموده است: «و همانا بر کسانی که دوست دارند زشتی در میان مؤمنان آشکار شود، عذابی دردناک است».^۴ (نور: ۱۹)

۱. غررالحکم و دررالکلم، ج ۱۱۴۸.

۲. همان، ج ۱۷۰۵.

۳. همان، ج ۶۳۶۱.

۴. اصول کافی، ج ۲، ص ۳۵۷.

چهار - احسان و یاری

در زندگی آپارتمان‌نشینی، می‌توان مصداق‌های فراوانی از احسان و یاری یافت. این نوع زندگی، محل رفع مشکلات و یاری متقابل همسایگان به یکدیگر است؛ کمک در ساخت و ساز، برگزاری مراسم، اسباب‌کشی، دادن وسایل مورد نیاز، حل مشکلات خانوادگی، رسیدگی به همسایگان ناتوان و نیازمند و بسیاری دیگر از کمک‌های مادی و معنوی، از نمونه‌های احسان و نیکی به‌شمار می‌روند. در این زمینه، پیامبر اکرم (ص) فرمود: «بلندپایه‌ترین مردم در روز رستاخیز، کسی است که از همه بیشتر برای خیرخواهی خلق خدا گام برداشته است».^۱

امام صادق (ع) نیز ارزش برآورده ساختن نیازهای مسلمانان را بسیار بالاتر و بالاتر از طواف کعبه می‌داند.^۲ جایگاه و اهمیت این صفت را در مورد همسایه، از این جمله‌های نورانی می‌توان دریافت.

پنج - عفو و گذشت و تحمل همسایه

گذشت از خطاهای همسایگان در پی آزاری که آنان رسانده‌اند، از اخلاق پسندیده‌ای است که در زندگی دسته‌جمعی، به ویژه آپارتمان‌ها و مجتمع‌های مسکونی، ضروری است. نوع زندگی در آپارتمان‌ها شرایط بسیار حساسی دارد و به گونه‌ای است که خواه ناخواه مشکلاتی را برای همسایگان ایجاد می‌کند؛ سر و صداها، رفت‌وآمدها، میهمانی‌های دیر وقت و رعایت نکردن قوانین مکان‌های عمومی، از این موارد است که همسایه خوب با اخلاق و منش درست می‌تواند ضمن خویش‌داری و تحمل آنها، آرامش را به خود و دیگران هدیه کند و از پاداش معنوی صبر و شکیبایی در این زمینه بهره‌مند شود. امام کاظم (ع) که الگوی صبر و شکیبایی است، در این زمینه می‌فرماید: «حسن همسایگی این نیست که آزار نرسانی، بلکه

۱. همان، ص ۲۰۸.

۲. همان، ص ۱۹۴.

حسن همسایگی این است که در برابر آزار همسایه، شکایا باشی»^۱.
در این نگاه، تحمل همسایه، شخص را به اوج مکارم اخلاق رهنمون می‌شود و زمینه را برای رسیدن به درجه‌های بلند معنوی شخص فراهم می‌کند. صبر و تحمل می‌تواند همسایه را به عنوان الگوی رفتاری و اخلاقی، حتی برای همسایه‌آزار و دیگر همسایگان معرفی کند.

شش - عفت و خویشتن‌داری

عفت، حیا و خویشتن‌داری از نمونه‌های برجسته امور اخلاقی در محیط‌های آپارتمانی و مجتمع‌های مسکونی است. نوع سکونت در این محیط‌ها، زمینه بیشتر ارتباط و معاشرت افراد را با یکدیگر فراهم می‌کند. گاه گزارش‌های ناگوار نیز از اهمیت این مسئله خبر می‌دهد. اگر اعضای ساکن در این مجتمع‌ها به خویشتن‌داری، عفت و حیا روی بیاورند و این ملکه‌های اخلاقی را در خود نهادینه کنند، اعتماد، آرامش و اطمینان‌خاطر را به خود و ساکنان هدیه خواهند کرد.

عفت و خویشتن‌داری، نه تنها در مسائل اخلاقی حاکم است، بلکه ملکه‌ای است که زلال بزرگواری را در وجود انسان می‌ریزد و او را به کمال و سعادت دنیا و آخرت رهنمون می‌شود. امام علی(ع)، عفت را سرآمد هر خوبی^۲ و برترین جوان‌مردی^۳ می‌داند و می‌فرماید: «عفت، نفس را در امان و آن را از پستی‌ها دور نگه می‌دارد»^۴. پیامبر اکرم(ص)، ثمره عفت را خشنودی، فروتنی، بهره‌مندی، آسایش، تفقد، فروتنی، تذکر، تفکر، بخشندگی و سخاوت می‌داند.^۵

۱. تحف العقول، ص ۴۰۹.

۲. «لَعَفَةُ رَأْسٍ كُلُّ خَيْرٍ»، غررالحکم و درر الکلم، ح ۱۱۶۸.

۳. «لَعَفَةُ أَفْضَلُ الْقُوَّةِ»، همان، ح ۵۲۹.

۴. «لَعِيفٌ يَصُونُ النَّفْسَ وَ يَنْزُهُمَا عَنِ الدُّنْيَا»، همان، ح ۱۹۸۹.

۵. «أَمَّا الْعِفَافُ فَيَنْتَعِبُ مِنْهُ الرِّضَا وَالْإِسْتِكَانَةُ وَالْحِطُّ وَالرَّاحَةُ وَالْتَّقَدُّ وَالْخُشُوعُ وَالتَّذَكُّرُ وَالتَّفَكُّرُ وَالجُودُ وَالسَّخَاءُ...»، تحف العقول، ص ۳۹۴.

هفت - نمونه‌های دیگر

از دیگر نمونه‌های صفات و اخلاق خوب همسایه‌داری در محیط‌های آپارتمانی، برخورد شایسته، خوش اخلاقی، احترام دوجانبه، خوش گمانی، خیرخواهی، فروتنی و دیگر اخلاق شایسته و پسندیده‌ای است که محیط‌های آپارتمانی و مجتمع‌های مسکونی، بیشترین زمینه را برای کسب این فضیلت‌ها دارند.

ب) جلوه‌های منفی

در برابر جلوه‌های مثبت اخلاق همسایه‌داری در محیط‌های آپارتمانی، مصداق‌ها و جلوه‌های اخلاق ناپسند و نکوهیده همسایگان قرار دارد که از جمله آنها موارد زیر هستند: ستم و تجاوز در برابر انصاف؛ خودخواهی و خودمحوری در مقابل ایثار؛ اشاعه فحشا، تهمت و خیانت در مقابل حفظ اسرار؛ بی‌توجهی در مقابل احسان و یاری؛ انتقام و ستیزه‌جویی در مقابل گذشت و تحمل همسایه و در نهایت، بی‌عفتی و بی‌حیایی در مقابل عفت و حیا.

در این بخش به چند نمونه برجسته‌تر اشاره می‌کنیم:

یک - تجسس و فال‌گوشی

ساکنان مجتمع‌های مسکونی از پی‌جویی بی‌مورد از حال همسایه و جست‌وجو کردن در کار و زندگی همسایگان، در زندگی‌های آپارتمان‌نشینی گله‌مند هستند. فال‌گوش ایستادن، کنترل رفت‌وآمدها، پرس‌وجوی بی‌مورد، عیب‌جویی کردن و شایعه‌پراکنی، از آثار بدهم‌سایگی است.

در قرآن، آشکارا از این امر ناپسند نهی شده است و آیه «وَلَا تَجَسَّسُوا» به این مطلب اشاره می‌کند. رسول خدا(ص) نیز در این مورد فرمود:

از گمان دوری کنید؛ زیرا گمان، دروغ‌ترین سخن است. به سخنان مردم گوش فرا ندارید و عیبشان را پی‌جویی نکنید.^۱

۱. محمد محمدی ری‌شهری، منتخب میزان الحکمه، ترجمه: حمیدرضا شیخی، قم، دارالحديث، ۱۳۸۳، ص ۱۰۳.

دو - تجمل‌گرایی و چشم و هم‌چشمی

از دیگر آسیب‌های اخلاقی در محیط‌های آپارتمانی، چشم و هم‌چشمی است که مشکلاتی را برای ساکنان به وجود می‌آورد. گاه رفت‌وآمد در محیط‌های آپارتمانی و نشست و برخاست همسایگان، به رقابت‌های بیهوده و نادرست می‌انجامد و زمینه مصرف‌گرایی، آفت‌های اقتصادی و تحمل هزینه‌های سنگین را برای آنها فراهم می‌آورد. از عوامل مهم و اثرگذار در این نوع اخلاق، فخرفروشی همسایگان به یکدیگر است که بسیار زشت و ناپسند است.

خداوند در قرآن از این صفت زشت اخلاقی هشدار می‌دهد و می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا»^۱ حضرت علی(ع) نیز در این زمینه فرموده است: «دو چیز مردم را نابود کرده است: ترس از ناداری و فخرجویی»^۲.

سه - خودمحوری و خودخواهی

خودخواهی‌ها و ترجیح دادن خواسته‌های خود بر جمع، از دیگر اخلاق ناپسند در محیط‌های آپارتمانی است. از آنجا که مجتمع‌های مسکونی شامل قسمت‌های مشترک و عمومی است، زیاده‌طلبی‌ها و خودخواهی‌های برخی ساکنان، زمینه‌ساز مشکلات فراوانی است. گذاشتن قفسه پرندگان در مکان‌های عمومی، قرار دادن گلدان‌ها در راه‌پله‌ها، ایجاد سرو صداهای ناهنجار، آشغال ریختن در پارکینگ عمومی و در نهایت، زیر پا گذاشتن تعهدها و قانون‌های آپارتمان‌نشینی، از مصداق‌های این اخلاق نکوهیده است که در شکایت‌های همسایگان به چشم می‌خورد.

شخص خودخواه و خودپسند، نه تنها دیگران را آزار می‌دهد، بلکه زمینه‌گوشه‌نشینی خود را نیز فراهم می‌کند. امیر مؤمنان، علی(ع) در این باره می‌فرماید: «هیچ تنهایی‌ای، وحشت‌انگیزتر از خودپسندی نیست»^۳.

۱. «همانا خدا هیچ متکبر فخرفروشی را دوست ندارد». نک: لقمان: ۱۸.

۲. «أَهْلَكَ النَّاسُ إِيْتِنَانِ، خَوْفُ الْفَقْرِ وَطَلَبُ الْفَخْرِ». الخصال، ص ۶۹ ح ۱۰۲.

۳. «لَا وَحْدَهُ أَوْحَشُ مِنَ الْعُجْبِ». نهج‌البلاغه، حکمت ۴۶.

از دیگر آثار این صفت رذیله اخلاقی، نارضایتی دیگران،^۱ دشمنی و کینه‌توزی،^۲ حماقت^۳ و نابودی^۴ است که در روایت‌ها به آن اشاره شده است.

۱. غررالحکم و دررالکلم، ح ۲۶۴۲.

۲. همان، ح ۴۶۰۶.

۳. همان، ح ۶۳.

۴. اصول کافی، ج ۲، ص ۳۱۳، ح ۲.

فصل چهارم: همراه با برنامه‌سازان

۱. محورهای کلیدی در سیاست‌گذاری و برنامه‌های کلان

الف) توجه دست‌اندرکاران رسانه به گسترش فرهنگ درست همسایه‌داری

امروزه آپارتمان‌نشینی و گسترش این نوع سکونت به ضرورتی انکارناپذیر تبدیل شده است. در این میان، رسانه باید با توجه به وظیفه و رسالت حقیقی‌اش که اثرگذاری و فرهنگ‌سازی است، به ایفای نقش بپردازد.

وجود خلأهای اخلاقی، فرهنگی و عاطفی همسایگی مدرن یا همان آپارتمان‌نشینی، دغدغه‌ها و مشکلاتی برای ساکنان آن به وجود آورده که با مهاجرت و انتقال از زندگی سنتی و روبه‌رو شدن با این شیوه جدید، این مشکلات، دو چندان شده است.

با دقت در این نکته که رسانه‌ها، صحنه‌ای برای تحول فرهنگی هستند و این تحول را هم از نظر هنری، هم از نظر صورت‌های نمادی و هم از نظر رفتارهای اجتماعی و شیوه‌ها و سبک هنجارهای زندگی ایجاد می‌کنند، رسالت بزرگ صدا و سیما به خوبی روشن و آشکار می‌شود.

با توجه به جایگاه رسانه و هویت فرهنگ‌سازش، که در زندگی خانوادگی جایگاه ویژه‌ای دارد و بسیاری از ساعت‌های خانواده‌ها را پر می‌کند، رسانه‌ها می‌توانند

فرهنگ درست هم‌جواری را با تکیه بر معیارهای قرآنی و توصیه‌های ائمه اطهار(ع) در میان مردم به سرعت ترویج دهند و در سطح کلان به فرهنگ‌سازی درباره «همسایه» همت گمارند.

لازمه این امر، نخست، شناخت و بررسی دقیق اخلاق همسایه‌داری و آپارتمان‌نشینی و آگاهی از اهمیت موضوع است که در این زمینه می‌توان از منابع اسلامی، عالمان تعلیم و تربیت، جامعه‌شناسان، روان‌شناسان و کارشناسان فن بهره برد و برای تحقق این امر باید بررسی‌ها و نشست‌های علمی صورت پذیرد. برای نمونه، پیش از تهیه فیلم سینمایی و سریال‌ها، به ویژه سریال‌های طنز، تهیه خبر و گزارش‌های مربوط، برنامه کودک و نوجوان، میزگرد، گفت‌وگو و ... باید برای دست‌اندرکاران ساخت برنامه، مشخص شود که همسایه و همسایه‌داری چه اهمیت و جایگاهی دارد. مرحله دوم، پرداختن به موضوع انتخابی در برنامه‌هاست که در این زمینه نقش هنر و رسانه ملی می‌تواند بسیار کارگشا و سودمند باشد.

ب) افزایش سطح آگاهی عمومی درباره اخلاق و حقوق همسایه‌داری

رسانه ملی که یکی از هدف‌ها و رسالت‌های آن، آموزش فرهنگ درست و رشد دادن مادی و معنوی جامعه و هدایت جامعه به رعایت فرهنگ دینی و اسلامی است، می‌تواند با تدوین برنامه‌هایی، آگاهی مردم را درباره فرهنگ صحیح آپارتمان‌نشینی و رعایت کردن اخلاق در مجتمع‌های مسکونی و همسایگان مجاور، تا حد زیادی افزایش دهد.

بدین منظور، حدیث‌ها و روایت‌های ائمه معصوم(ع) به صورت زیرنویس یا میان‌برنامه و به صورت هنرمندانه و جذاب ارائه شود. از کارشناسان در این زمینه استفاده شود، میان‌برنامه‌هایی کوتاه مخصوص اخلاق همسایه و همسایه‌داری به صورت جذاب و پرمحتوا پخش شود. در این زمینه، حکایت‌های بزرگان و فرزندان و نقل سیره آنها نیز کارگشا و سازنده است.

ج) نقد و ارزیابی سریال‌هایی با موضوع همسایه‌داری

رسانه در صورتی می‌تواند جایگاه موضوع همسایه و همسایه‌داری را صورت عینی ببخشد و انگیزه دو‌چندانی برای سازندگان سریال‌ها و دیگر برنامه‌های تلویزیون ایجاد کند که به نقد درست و ارائه راهکارها و بررسی خلأهای اخلاقی و فرهنگی در برنامه‌های خود بپردازد، به‌ویژه سریال‌های پر بیننده یا سریال‌هایی که با موضوع همسایه ساخته شده‌اند. برای نمونه، در چند برنامه با استفاده از کارشناسان دینی و دیگر کارشناسان مرتبط با موضوع، سریال‌های مورد نظر را نقد و بررسی کند. مجموعه‌های تلویزیونی چون «همسایه‌ها»، «آچاره‌نشین‌ها»، «آپارتمان شماره ۱۳»، «آپارتمان فرخ و فرج»، «سیب ترش»، «خانه سبز»، «زیر آسمان شهر» و «چارخونه» از مواردی هستند که می‌توان به نقد و بررسی آنها پرداخت.

د) الگوسازی مناسب

از نکات مهمی که در برنامه‌های تلویزیونی باید در نظر گرفت، معرفی الگو و شیوه درست الگوسازی است. در مورد اخلاق و حقوق همسایگی نیز باید با توجه به مبانی و معیارهای اسلامی، در الگوسازی فرهنگی و اجتماعی کوشید؛ زیرا برنامه‌های تلویزیونی در این زمینه نقش بسزایی دارند. این کار مهم در قالب تصویرها، لفظ‌ها و جمله‌های مؤثر یا حتی چهره‌های محبوب سینمایی تحقق می‌یابد؛ چرا که تنظیم روابط همسایگان در جامعه، صداقت میان همسایگان، یک‌رنگی، صفا و صمیمیت و هزاران ارزش اخلاقی و فرهنگی درباره همسایه و همسایه‌داری، می‌تواند از راه تصویرهای ساده و آموزش‌های کاربردی به صورت الگوهای مناسب گسترش پیدا کند.

در بحث الگوسازی در مورد همسایگی، شناخت درست و کامل مخاطبان و نیازهای عاطفی، فرهنگی، اجتماعی مطرح است. به این معنا که الگوسازی در شهرها و شهرستان‌های مختلف، با توجه به این نیازهای گوناگون، تفاوت دارد، همکاری شبکه‌های استانی در این زمینه، مؤثر و مطلوب است. نکته دیگر آنکه معرفی

الگوهای اخلاقی، فرهنگی، اجتماعی و ایثارگر و همچنین مجتمع‌های مسکونی که دارای نوآوری‌های اخلاقی، فرهنگی و اجتماعی هستند، نمونه‌های خوبی برای الگوسازی هستند.

(ه) پیشنهادهای کلی

یک - گنجاندن موضوع اخلاق همسایه‌داری، در برنامه‌های پربیننده، به‌ویژه طنزهای سیما؛

دو - توجه به نقش همسایه، در رشد فردی و اجتماعی و بررسی آن؛

سه - بسنده نکردن به توصیه و شعار و معرفی نموده‌های عملی و رفتاری؛

چهار - ایجاد انگیزه و تقویت زمینه دینی در مخاطبان، به‌منظور رعایت کردن مسائل اخلاقی در مجتمع‌های مسکونی؛

پنج - نداشتن تضاد در بررسی موضوع و تفهیم مخاطبان و ضرورت هماهنگی در برنامه‌های سیما با موضوع؛

شش - استفاده از کارشناسان مناسب و آگاه به موضوع؛

هفت - توجه به دلیل‌ها و پی‌آمدهای بی‌توجهی به اخلاق همسایگی؛

هشت - مخاطب‌شناسی درست.

۲. راهکارهای پرداختن به اخلاق همسایه‌داری در برنامه‌های رسانه

الف) ساختار دراماتیک (روال داستان، ماجراهای فرعی)

یک - نگاه ویژه به شخصیت‌های داستان، به عنوان همسایه

اول - بهره‌گیری از شخصیت همسایه، در فراز و فرود و گره‌گشایی داستان و ماجراهای دراماتیک.

دوم - ترسیم شخصیت یک همسایه ایده‌آل، در پرورش استعدادهای مادی و معنوی دیگر همسایه و برعکس.

سوم - بررسی شخصیت داستان، به عنوان کسی که نگران مشکلات همسایگان و درصدد رفع آنهاست.

چهارم - ترسیم موفقیت شخصی یک نفر در زندگی فردی و اجتماعی، برای رعایت کردن اخلاق و منش همسایگی و جلوه دادن شخصیت ایده‌آل و مطلوب او به عنوان قهرمان داستان.

پنجم - پرداختن به شخصیت داستان، در نقش همسایه بد و نمایش آثار آن.

ششم - استفاده از شخصیت اصلی داستان، به عنوان کسی که خانه خود را محل تفریح و سرگرمی او‌باش قرار داده است و همسایگان و فرزندان، از این شخصیت تأثیر پذیرفته و مشکلاتی را برای خانواده‌ها و همسایگان ایجاد کرده‌اند.

هفتم - بررسی زندگی یک شخصیت وارسته که در یک محل یا در یک آپارتمان ساکن است و از اهل محل و ساکنان گره‌گشایی می‌کند. (می‌توان این شخصیت را در سریال‌ها ترسیم و در هر قسمت، مشکلی از مشکلات اجتماعی، فردی و فرهنگی را بررسی کرد).

هشتم - آگاهی و توجه همسایه بد، در پی تأثیر و عبرت‌آموزی از رفتار همسایه هم‌جوار خود در طول داستان.

نهم - در روند داستان به نقش دین در نوع منش همسایگان و اخلاق همسایه‌داری

توجه شود.

دو - اخلاق همسایه‌داری و الگوها

اول - بررسی همسایه‌داری نزد اولیا و بزرگان دین، شخصیت‌های مذهبی و رجال سیاسی. برای نمونه، می‌توان سیره ائمه اطهار(ع)، علمای بزرگ دین و شخصیت‌های سیاسی و مذهبی را ذکر کرد یا در قالب‌های تصویری گوناگون دقیق و جزئی‌تر شرح داد.

دوم - معرفی کارهای پسندیده همسایگان و الگوبرداری و تهیه گزارش از آنها، مانند: تأسیس قرض‌الحسنه، برگزاری نماز جماعت و مراسم ائمه اطهار (جشن‌ها و وفات‌ها)، عیادت دسته‌جمعی از بیمار، پختن آش نذری و

سوم - تبیین جایگاه اخلاق همسایه‌داری، به‌ویژه اخلاق آپارتمان‌نشینی در خانه‌های سازمانی نزد گروه‌های مختلف همسایه، مانند: رانندگان، پزشکان، بازاریان، نیروهای نظامی و انتظامی.

چهارم - معرفی آپارتمان‌های نمونه، از نظر رعایت کردن اخلاق همسایگی و بیان شیوه ارتباط و زندگی اخلاقی ساکنان.

پنجم - زشت نمایاندن الگوهای منفی همسایه و اخلاق فردی، اجتماعی و فرهنگی آنها.

ششم - اثرگذاری همسایه خوب در مسائل دینی، مانند: اقامه نماز، روزه‌داری، اهل مسجد شدن، خمس دادن، رفتن به نماز جمعه و مراسم مذهبی (عیدها و وفات‌های ائمه اطهار و ...).

هفتم - معرفی آسیب‌های الگوهای نامناسب همسایه‌داری و نکوهش اخلاق ناپسند آنها.

سه - ارزش و اهمیت اخلاق همسایه‌داری و آپارتمان‌نشینی

اول - در ساختار و ماجراها، اذیت کردن همسایه، زشت و نکوهیده نشان داده شود.
دوم - اهمیت رعایت کردن حال همسایه و سکوت در هنگام بالا و پایین رفتن از راه‌پله‌های آپارتمان، نمایش داده شود.

سوم - تأکید و توافق همسایگان، برای رعایت کردن اخلاق همسایه‌داری در بین ساکنان آپارتمان و همسایه‌ها، در طول داستان نمایش داده شود.

چهارم - در خرید یا اجاره واحد آپارتمانی یا منزل مسکونی، به همسایه و اخلاق همسایه توجه و در داستان‌ها به آن پرداخته شود. (مثلاً خوش اخلاقی، رفتار مناسب، شأن اجتماعی، تعهد دینی و...).

پنجم - بررسی دلایل فروش و نقل مکان همسایه، به سبب بدرفتاری همسایه، مانند بداخلاقی، بدزبانی، شایعه پراکنی، دخالت و تجسس، نداشتن ملاک‌های اجتماعی و دینی و... در سریال‌ها و داستان‌ها نمایش داده شود.

ششم - زشت نمایاندن فتنه‌انگیزی همسایه‌ها در حق یکدیگر.

هفتم - نشان دادن آرامش روحی و روانی همسایه، در صورت رعایت کردن اخلاق همسایه‌داری از سوی همسایگان.

هشتم - نمایش اخلاق بدهم‌سایگی، مثل فال‌گوش ایستادن، تجسس بی‌مورد، شایعه پراکنی، مزاحمت و... .

نهم - توجه داشتن به آثار همسایه هم‌جوار بر دیگر همسایه‌ها (تأثیر فرزندان بر فرزندان و ...) در طول داستان.

دهم - تأکید بر کرامت اخلاقی، به ویژه ایثار همسایه به دیگر همسایه‌ها و گذشت و عفو همسایه، در جایی که حق با اوست.

یازدهم - توجه به شریک بودن همسایه در غم و شادی همسایه.

دوازدهم - نمایش و تأکید بر حفظ حریم خانه همسایه در حضور و غیبت او، از تجاوز دیگران.

سیزدهم - ترسیم روح همکاری همسایگان در حل مشکلات مجتمع مسکونی و همسایه‌ها و نشان دادن روح اتحاد و همدلی ساکنان، به عنوان یکی از اخلاق خوب همسایگی.

چهاردهم - ترسیم فضای محبت، الفت و دوستی در مهمانی‌های همسایه‌ها با توجه به رعایت کردن اخلاق هم‌نشینی و حفظ حریم‌های خصوصی و اخلاقی در بین اعضا و ساکنان.

پانزدهم - تأکید و توجه بر پرهیز از آسیب‌های اخلاقی معاشرت همسایگان، مثل: نگاه حرام، بدزبانی، دروغ، غیبت، تهمت، شایعه‌پراکنی و

شانزدهم - پناهگاه بودن همسایه ایده‌آل و خوب برای ساکنان آپارتمان و نمایش اخلاق او در رفتار با همسایه‌ها.

هفدهم - نمایش ملاک بودن همسایه خوب برای انتخاب دختر همسایه، به همسری، با توجه به ویژگی‌های ادب، خوش‌رفتاری، بردباری، بزرگواری، دین‌داری، اصالت خانوادگی و داشتن اخلاق الهی.

هجدهم - نمایش تنها شدن همسایه، به خاطر بدهم‌سایگی و توجه نکردن و رانده شدن دیگران از او به همین دلیل و پررنگ کردن تأثیر بدهم‌سایگی در تنهایی، دوری و حمایت نکردن دوستان و همسایگان از او.

نوزدهم - نشان دادن نقش اجتماعی همسایه خوب و بررسی آثار آن.

بیستم - نمایش بازتاب آثار خوش‌همسایگی و بدهم‌سایگی در افراد، با استفاده از نقش‌آفرینی در داستان.

بیست و یکم - تأکید بر نقش دین (قرآن و حدیث) و ائمه اطهار(ع) در رعایت کردن اخلاق همسایگی و آزار نرساندن همسایه و نقل حکایت و سیره پیامبر اکرم(ص) در طول داستان.

بیست و دوم - در داستان‌ها، دلایل اهمیت اخلاق همسایه‌داری و آپارتمان‌نشینی برای هدف‌های تعیین شده بیان شود.

بیست و سوم - در ساختار داستان، نشان داده شود که شخصیت اصلی به دلیل پی بردن به اهمیت اخلاق همسایه‌داری، به ویژه آپارتمان‌نشینی، برای آشناسازی همسایگان و اهل محل با اخلاق نیکوی همسایگی، از راه‌های مختلف تلاش می‌کند. هدیه دادن کتاب در این مورد به ساکنان مجتمع مسکونی و نصب تابلوهایی برای انعکاس پیام و مفهوم روایت‌ها، حکایت‌ها و اشعار...

بیست و چهارم - توجه به اخلاق همسایه‌داری در مسافرت‌ها (چادرهای هم‌جوار یا اتاق‌های همسایه در هتل)، در محل کار (مغازه‌های هم‌جوار یا اتاق‌های هم‌جوار در یک اداره) یا در محل تحصیل (خوابگاه‌های دبیرستان‌های شبانه‌روزی یا دانشگاه‌ها) و بهره‌مندی از آن در طول داستان.

چهار - اخلاق همسایه‌داری، خانواده و فرزندان

اول - نشان دادن حساسیت والدین در ارتباط نداشتن فرزندان با فرزندان همسایه‌ای که اخلاق همسایه‌داری را رعایت نمی‌کند، به دلیل بیم‌داشتن از اثرگذاری منفی بر فرزندان خود.

دوم - تأثیر والدین (در گفتار و رفتار) بر فرزندان، در چگونگی ارتباط و معاشرت آنها با همسایگان (برای نمونه گفتن نیک‌های همسایه نزد فرزندان، خوش‌گمانی به همسایه، برخورد با غیبت کردن در مورد همسایه، خوش برخوردی با همسایه در حضور فرزندان و...) .

سوم - نشان دادن تشویق والدین به فرزندانشان، به دلیل داشتن برخورد درست در معاشرت با همسایه‌ها و فرزندان آنها.

چهارم - بررسی و توجه به برخورد مناسب والدین و واکنش درست، در صورت شکایت و گلایه فرزندان از فرزندان و اعضای خانواده همسایه در طول داستان.

پنجم - شرکت دادن فرزندان در همیاری با همسایگان، برای مثال، کمک به آنها در برگزاری مراسم جشن‌ها و عزاداری‌ها و

ششم - رفتن به عبادت همسایه به صورت خانوادگی.

هفتم - بدرقه و پیشواز از همسایه در مراسم مختلف، مثل: رفتن به زیارتگاه‌ها، مکان‌های مقدس و خانه کعبه، به صورت دسته‌جمعی و خانوادگی.

هشتم - توجه دادن به رسالت والدین در تغییر نگرش فرزندان به همسایه.

نهم - مقایسه دو همسایه که یکی از اخلاق مثبت بهره‌مند است و دیگری شخصیت و اخلاق منفی دارد و بررسی اثرپذیری آن دو از همدیگر.

دهم - معرفی یک خانواده، به‌عنوان محور اخلاقی و رفتاری یک محله و زبانزد شدن آن در داستان.

یازدهم - نشان دادن تأثیر فرزندان از همسایه (آپارتمان یا محل) مانند: تکیه کلام‌های ناشایست، ناسزاگویی و

دوازدهم - اشاره به تأثیر رعایت کردن اخلاق همسایه‌داری در سامان‌بخشیدن به خانواده.

سیزدهم - پدر و مادر، فرزندان را به ارتباط با فرزندان همسایه ایده‌آل تشویق کنند و با دادن پاداش، آنها را به تکرار ارتباط با همسایه مشتاق سازند.

چهاردهم - از فرزندان همسایه که در اخلاق دیگر فرزندان مؤثرند، استقبال شود و زمینه همراهی و پذیرش بیشتر اعضای خانواده در رفت و آمد آنها را فراهم کنند و به اهمیت آن در داستان نیز اشاره شود.

پانزدهم - رفتارگرایی والدین در رعایت کردن اخلاق همسایه‌داری، نه فقط گفتاردرمانی و توصیه.

(ب) دیالوگ‌ها و رفتارهای در حال ایفای نقش

یک - توجه به سلوک صحیح همسایه‌ها

اول - صدا زدن همسایه‌ها با سخن نیکو، زبان شایسته و همراه با احترام.
دوم - اشاره داشتن به انجام دادن فعل مثبت و یا انجام ندادن فعل منفی به سبب حرمت‌داشت همسایه. برای مثال، کم کردن صدای تلویزیون به احترام همسایه، یا اینکه بگوید: فلان چیز را برای حفظ حق همسایه خریدم، یا مادر بگوید: فلان غذا را به دلیل پسند همسایه پختم یا درست نکردن کباب در حیاط خانه؛ زیرا بوی آن به همسایه فقیر می‌رسد و او را آزار می‌دهد.

سوم - آهسته صحبت کردن و رعایت کردن حال همسایه‌ها در بالا و پایین رفتن از راه‌پله‌ها، در دیالوگ‌ها و رفتار.

چهارم - گفت‌وگو کردن از رفتار و اخلاق خوب همسایه، در دیالوگ‌های مهمانی‌ها و اعضای خانواده و ساکنان.

پنجم - به تصویر کشیدن صفت امر به معروف و نهی از منکر و بیان سفارش قهرمانان اخلاقی داستان‌ها به دیگران، درباره رعایت کردن اخلاق همسایه‌داری و نقل توصیه‌های قرآن، روایت‌ها و سیره معصومان(ع).

ششم - برافروخته شدن شخصیت داستان یا اشخاص، به دلیل غیبت کردن یا تهمت زدن به همسایه و بازداشتن از این نوع اخلاق و منش.

هفتم - غذا بردن برای همسایه برای اینکه بوی غذا را شنیده است، به ویژه اگر همسایه فقیر باشد.

هشتم - تحمل آزارهای همسایه به منظور عمل به سفارش‌های ائمه معصوم(ع) و خوبی کردن به همسایه، در برابر رفتار نامناسب (امر به معروف با استفاده از رفتار مناسب).

نهم - رعایت کردن اخلاق همسایگی، هنگام بالا رفتن بر بام منزل، مثل: گفتن یاالله

یا اجازه گرفتن حضوری از همسایه، همراه با مراقبت‌های چشم و زبان و... .
 دهم - نشان دادن دعای همسایه در حق همسایه (مثلاً بالا بردن دست‌ها به سوی آسمان).

یازدهم - در دیالوگ‌ها، علت انتخاب همسایه برای امری، بیان شود. در جواب اینکه چرا به فلان شخص در مورد خواستگاری دخترشان جواب مثبت دادید، جواب داده شود که چند سال است ما در همسایگی این خانواده هستیم و جز ادب و احترام، چیزی ندیدیم و همچنین علت رد خواستگار، بدهم‌سایگی و بداخلاقی بیان شود.
 دوازدهم - بالا بردن دست‌ها و به جای آوردن شکر زبانی، به خاطر اینکه همسایه خوبی نصیب آنها شده یا شخص جدیدی که به تازگی مستأجر همسایه آنها شده، همسایه خوبی است.

سیزدهم - به تصویر کشیدن غم و اندوه و حتی گریه همسایگان، بر اثر مهاجرت، نقل مکان و یا فوت همسایه خوب.
 چهاردهم - آب ریختن پشت سر همسایه و آرزو کردن برای سلامت آنها، هنگام رفتن به سفر.

پانزدهم - برای تعمیر منزل یا کارهایی که با همسایگان ارتباط دارد، حق همه همسایگان را در نظر و از اهل محل یا ساکنان آپارتمان اجازه گرفته شود و نیز با آنان مشورت شود.

شانزدهم - کمک کردن به همسایه، در بالا بردن اشیای سنگین و جابه‌جا کردن وسایل منزل.

هفدهم - در طول داستان، به روایت‌ها و اشعار در مورد همسایه اشاره شود.
 هجدهم - در هنگام غیبت کردن یا تهمت زدن به همسایه، به یاد سفارش بزرگان دین یا شخصیت‌های داستان بیفتد و پشیمان شود.

نوزدهم - در دیالوگ‌ها، برخوردهای همسایگان و گفت‌وگوهای عرفی، به حق همسایه و ارزش آن اشاره شود.^۱

۱. برای استفاده رجوع کنید به بخش اول و نیز همین فصل، قسمت زیرنویس و پیام مجری، در بخش‌های شش‌گانه.

بیستم - در دیالوگ‌ها و صحنه‌های مختلف داستان، برای رفع اختلاف همسایگان تلاش و برای این مهم از بزرگان و ریش‌سفیدان و روحانی محل کمک گرفته شود.

دو - ترسیم مصداق‌های عینی

اول - تشکیل قرض‌الحسنه و گره‌گشایی مالی از همسایگان ضعیف.
دوم - هماهنگی و تصمیم مشترک همسایگان آپارتمان‌نشین، برای در اختیار گذاشتن انباری به یکی از همسایگان، به عنوان دکه فروش با هدف برطرف کردن مشکل مادی وی.

سوم - نمایش دادن برگزاری نمازجماعت در قسمتی از آپارتمان و هم‌نشینی معنوی همسایگان.

چهارم - تدبیر همسایگان در ایجاد قسمتی از مجتمع مسکونی، به عنوان حسینیه در ایام محرم و صفر و برگزاری مراسم عزاداری اباعبدالله الحسین (ع).
پنجم - پختن آش نذری در کنار یکدیگر و پخش آن در مجتمع مسکونی.

ششم - عیادت همسایگان از بیمار به صورت مشترک و جمعی.
هفتم - ایثار و گذشت همسایه در پرداخت قبوض برق، تلفن، گاز و ... و نیز قسط‌های وام دیگر همسایگان.

هشتم - پذیرایی از مهمان‌های همسایه‌ای که در خانه حضور ندارد و میزبانی از آنها تا رسیدن همسایه.

نهم - گرفتن نان، شیر و چیزهای مورد نیاز برای همسایگان بیمار و کهن سال در مجتمع مسکونی.

دهم - پرستاری و نگهداری همسایگان از فرزند عقب‌افتاده یا بیمار یا استثنایی همسایه مجاور و بازی کردن با او.

یازدهم - برگزاری جشن تولد برای افراد سال‌خورده مجتمع که فرزندان‌شان فراموششان کرده‌اند.

دوازدهم - در اختیار قرار دادن ماشین به همسایه‌ای که دچار مشکلی شده، مثل

بیماری اعضای خانواده یا وضع حمل همسر یا مسافرت. سیزدهم - در اختیار قرار دادن اشیای منزل به همسایگان، مثل: نردبان، چارپایه، فر گاز، دیگ بزرگ، ظروف منزل و... . چهاردهم - کمک کردن همسایه به فرزندان همسایگان، با توجه به مهارت‌های شخصی، مثل کمک کردن در درس‌های تحصیلی چون ریاضی، زبان و... . پانزدهم - کمک همسایه در تعمیر و ساخت و ساز خانه و برگزاری مراسم جشن و عروسی و عزاداری. شانزدهم - در اختیار قرار دادن منزل یک همسایه به همسایه دیگر، به منظور برگزاری مراسم در آپارتمان.

ج) طراحی صحنه و لوکیشن

یک - طراحی صحنه (محیط‌های بسته و باز)

اول - در محیط‌های آپارتمانی و مجتمع‌های مسکونی، بعضی از اشعار، ضرب‌المثل‌ها و احادیث در مورد همسایه و همسایه‌داری، در نمای خوب، به صورت تابلو یا در پانل مجتمع نصب شود و در صحنه قرار گیرد.

دوم - اتحاد و همدلی همسایه‌ها در نماهای جذاب به تصویر کشیده شود، مثل سفره دسته‌جمعی و

سوم - همراهی صحنه‌های درگیری و بداخلاقی همسایگان، با بعضی از احادیث بزرگان در این باره.

چهارم - در طراحی محیط همسایگی، می‌توان از چند همسایه همدم و همدل در جوار یکدیگر استفاده کرد؛ مثل همسایه‌های سنتی که در کنار یکدیگر بودند؛ چیزی شبیه به سریال «پدرسالار» یا سریال طنز «خانه به دوش» که همدلی، همکاری و هم‌دردی همسایگان به تصویر کشیده شده است.

پنجم - در هنگام بروز احساس و عاطفه همسایگان نسبت به یکدیگر، از فضا و آهنگ

مناسب استفاده شود.

ششم - هنگام آموزش اخلاق همسایگی، از صحنه‌های شاد، جذاب و دیدنی استفاده شود.

هفتم - فضاسازی و انتخاب آهنگ مناسب، برای شادی‌ها و غم‌های همسایگان.

هشتم - استفاده از رنگ‌های شاد و صحنه‌های جذاب، در نمایش همسایه‌های خوب و اخلاق‌مدار.

نهم - تصویرسازی مناسب از دیدار همسایگان با یکدیگر.

دهم - پررنگ کردن همسایگی سنتی در مجتمع‌های مسکونی و پیوند دادن آپارتمان‌نشینی با نمادهای بومی.

یازدهم - طراحی صحنه به گونه‌ای که نمادهای غربی سکونت جدید کمتر به چشم آید، مثل نصب پرده برای این آشپزخانه و تفکیک حریم خصوصی و عمومی.

دو - آفت‌ها و آسیب‌های صحنه

اول - ابهام بیش از حد در نمادها. از آن جهت که به شکلی ارائه شوند که حد و مرز همسایگی و اخلاق در آن رعایت نشود. به عبارت دیگر، نمادها به صورتی نمایش داده شوند که با دیگر نمادهای مربوط به مسائل کلی اخلاقی و حوزه‌های مرتبط با آن بسیار کم‌رنگ یا بسیار پر جلوه باشند و با این کار، تناسب و توازن را در نماد کلی و صحنه از بین ببرد.

دوم - کم‌کاری و زیاده‌روی کردن در استفاده از نمادها.

سوم - تناسب نداشتن طراحی صحنه با آموزش‌های مذهبی و اخلاق همسایه‌داری. چهارم - به تصویر کشیدن و ارزش‌گذاری به نمادهای غربی در آپارتمان‌ها، مثل این رعایت نکردن حریم خصوصی و عمومی.

پنجم - جذاب نبودن طراحی صحنه، به خاطر ساده‌انگاری موضوع همسایه و اخلاق همسایه‌داری.

ششم - مخلوط شدن حریم مردان و زنان، استفاده نکردن از پرده و برخی دیگر از

نمادهای همسایگی مدرن.

هفتم - استفاده از طرح‌های روز جهان درباره موضوع، بدون تطبیق و مقایسه با فرهنگ خودی.

هشتم - مشخص نشدن محدوده همسایگی، در طراحی صحنه و نمادها.
 نهم- رعایت نکردن مسائل اخلاقی در نوع صحنه‌ها، مثل باز شدن در خانه همسایه‌ای که روبه‌روی خانه همسایه دیگر است. یا تسلط خانه همسایه‌ای به همسایه دیگر و در دید بودن اعضای خانواده.

(د) ساخت نماآهنگ با موضوع اخلاق همسایه‌داری

اول - به تصویر کشیدن ایثار همسایه، نسبت به دیگر همسایگان در قالب نماآهنگ.
 دوم - آموزش اخلاق همسایه‌داری در قالب نماآهنگ.

سوم - استفاده از کلیپ‌های مناسب برای شروع سریال‌هایی که در آن، از زندگی همسایگان پرده‌برداری شده است. آموزشی بودن و جذاب بودن در نظر گرفته شود (البته با آسیب‌شناسی درست).

چهارم - به تصویر کشیدن راهنمایی و آموزش والدین به فرزندانشان، برای کمک کردن به همسایه‌ها، در ایام ویژه و عیدها. برای مثال، استفاده از نماد ماهی و تنگ و تقدیم آن به همسایه از سوی فرزند و دست کشیدن همسایه بر سر کودک و لبخند زدن هر دو و تصویر آن به عنوان نماد همدلی دو همسایه.

پنجم - استفاده از اشعار مناسب و قابل فهم در نماآهنگ‌ها و توصیف همسایه‌های ایده‌آل در قالب اشعار.

ششم - به تصویر کشیدن درگیری فکری یکی از همسایگان با خود، در کمک کردن به همسایه‌ای فقیر و تمام شدن تردید و تصمیم او با کمک کردن به همسایه، همراه با لبخند و آرامش وجدان.

هفتم - خشن و بی‌رحم جلوه‌دادن مصداق‌های همسایه‌آزاری با اشعار متناسب.

هشتم - کمک کردن همسایه‌ای به همسایه دیگر برای ارتقای تحصیلی همسایه.

نهم - صحنه عیادت همسایگان از همسایه بیمار، با اشعار و آهنگ مناسب.
دهم - تنها و رانده شدن همسایه بد اخلاق از دیگر همسایگان، با تصویرسازی مناسب.
یازدهم - نمایش گروه همسایگان، مثل پزشکان، استادان، معلمان، نیروهای نظامی و انتظامی و... .

دوازدهم - پررنگ کردن اثرپذیری همسایه بد از همسایه خوب و تصمیم او بر ترک عیب‌ها و اصلاح خویش.

سیزدهم - به تصویر کشیدن فوت یکی از همسایگان خوب و نمایش نگرانی و غم همسایگان.

چهاردهم - نشان دادن اتحاد و هم‌بستگی همسایگان، در برخورد با مشکلات آپارتمان یا محله.

پانزدهم - توجه به نقش دوستان همسایه، به ویژه فرزندان همسایه، در رشد یا رکود اخلاقی فرزندان.

شانزدهم - نشان دادن وجود رابطه عاطفی و درست میان گروه همسایگان و ساکنان آپارتمان.

درباره آسیب‌شناسی نماآهنگ‌ها باید به این موارد توجه کرد:

۱. ضعف تصویرگری، صداگذاری و نورپردازی، به گونه‌ای که بر پیام اصلی تأثیر بگذارد و در داستان کم‌رنگ شود.

۲. کنایه آمیز بودن بیش از حد که مخاطب آن را درک نکند، به شکلی که مخاطب موضوع همسایگی را با دیگر موضوع‌ها اشتباه بگیرد.

۳. استفاده از شخصیت‌هایی که در زندگی‌شان هیچ تعهدی به موضوع همسایگی خوب ندارند و حتی گاه برخلاف آن عمل می‌کنند.

۴. به پایان نرسیدن نماآهنگ و بی‌نتیجه ماندن، برای مثال طرح مشکلات همسایگان در نماآهنگ و ارائه نشدن راهکار در حل آن.

۵. به کارگیری زیاد نماآهنگ به گونه‌ای که ملال‌آور باشد. برای مثال، موضوع نماآهنگ در موضوع همسایه‌داری کلیشه شود.

۶. استفاده از سرودهای بی‌مفهوم یا سرودهای فلسفی و پیچیده که نتواند مسائل مربوط به همسایه‌داری را روشن کند.
۷. رعایت نکردن ادب و کلام زیبا در سرودها و صحنه‌های نما‌آهنگ. به‌گونه‌ای که از هدف‌های اخلاق همسایه‌داری به دور باشد.
۸. رعایت نکردن حریم خصوصی همسایگان در نما‌آهنگ‌ها.
۹. مبهم شدن نما‌آهنگ (برای مثال، معین نکردن و جدا نبودن اخلاق همسایگی با اخلاق هم‌نشینی، خویشاوندی، دوستی و...).
۱۰. نگاه نما‌آهنگ به همسایه‌ها، به عنوان شوخی، سرگرمی و تفریح و نه جنبه آموزشی و اخلاقی آن، مانند آنچه در کلیپ‌های طنز «چارخونه» استفاده شد. (برای مثال، تصویر گربه در تیتراژ آغازین، بی‌محتوا و نامفهوم است).
۱۱. نشان دادن همسایه‌های مجرد در نما‌آهنگ و آسیب‌شناسی نکردن این موضوع و تأثیر بد آن بر مخاطب.
۱۲. اختلاط بی‌دلیل همسایگان و رفتارهای نامناسب، مثل شوخی‌های زننده و لب‌خندهای بی‌جا و... در نما‌آهنگ‌ها.

هـ) طرح‌های کوتاه

یک - مادر در فکر تهیه افطار است، در حالی که فرزندش به او کمک می‌کند. اذان مغرب نزدیک است. مردِ خانه وارد می‌شود و درحالی که نان تازه در دست دارد، رو به همسرش می‌گوید: خانم! عجب آشی پختی، بوی آن تا دو تا کوچه آن طرف‌تر می‌آید. می‌گم خانم! خوبه برای همسایه‌ها هم کمی بفرستی. مادر درحالی که به قابلمه کوچک چند نفره نگاه می‌کند، می‌خواهد چیزی بگوید که مرد خانه لب به سخن می‌گشاید و می‌گوید: خانم جان عیبی ندارد، ما کمتر می‌خوریم. مادر کمی فکر می‌کند، درحالی که فرزندشان خیره‌خیره نگاه می‌کند؛ مادر با لب‌خندی، آش را در چند بشقاب می‌ریزد و با کمک دختر کوچکش آن را بین واحدهای روبه‌روی تقسیم می‌کند و در نهایت، یک بشقاب برای هر کدامشان باقی می‌ماند. آنها درحالی که از این کارشان احساس رضایت کامل دارند، با لذت تمام بر سر سفره افطار شروع به خوردن افطاری می‌کنند.

دو - درحالی که اعضای خانواده گرد هم در خانه نشسته‌اند، سفره غیبت همسایه را باز کرده‌اند و به او افترا و تهمت می‌زنند؛ اینکه همسایه ال است و بل و فلان و فلان ... گاهی تمسخر و گاهی غیبت، در این هنگام زنگ به صدا در می‌آید. دختر کوچولوی خانواده در را باز می‌کند و صدا می‌زند: «مادر! عفت خانم است.» مادر به سمت در حرکت می‌کند. ناگهان می‌بیند روی دست عفت خانم دو عدد نان سنگک است. عفت خانم درحالی که نان‌ها را به خانم خانه می‌دهد، می‌گوید: «عباس آقا امروز سنگک گرفته است، گفت دو تا هم برای همسایه گرفتیم، آوردم برای شما.» مادر نان‌ها را می‌گیرد و تشکر می‌کند و به سرعت به خانه برمی‌گردد، درحالی که شرم سرتا پایش را گرفته و دیگر حرفی برای گفتن ندارد. فقط خیره خیره به نان‌ها و به جمع خانواده نگاه می‌کند.

سه - همسایه‌ای از خانه خود خارج شده است و درحالی که می‌خواهد کیسه زباله خود را از خانه بیرون ببرد، هنگام پایین آمدن از پله‌ها متوجه زباله‌های همسایه

می‌شود که جلوی در خانه گذاشته است. نگاهی می‌کند و از پله‌ها پایین می‌آید. هنوز چند پله پایین نرفته که می‌ایستد و به فکر فرو می‌رود. پس از شکستن تردید و دودلی برمی‌گردد و کیسه زباله همسایه را نیز برمی‌دارد و با لبخندی به سمت پله‌ها حرکت می‌کند. در راه برگشت، نشانه‌های رضایت در چهره او موج می‌زند.

چهار - برای یکی از همسایگان مشکل مالی ایجاد شده است و آنان با همکاری یکدیگر مشکل او را حل می‌کنند.

پنج - صدای فرزند یکی از همسایگان به گوش می‌رسد که پدرش در حال بگو مگو با اوست؛ اینکه: «پدر جان، چرا تو در درس ریاضی این قدر ضعیف هستی» و فرزند می‌گوید: «خب پدر، همه بچه‌ها، هم معلم خصوصی دارند، هم از خدمات و کتاب‌های کمک‌آموزشی استفاده می‌کنند.» پدر سخن او را قطع می‌کند و می‌گوید: «پدر جان، می‌دانی که اوضاع و احوالمان چگونه است، به نان شب هم محتاجیم، اجاره منزل عقب افتاده و...». همسایه‌ای که در حال عبور است، این مکالمه را می‌شنود. فردای آن روز وقتی فرزند همسایه را می‌بیند، می‌گوید: «من خودم معلم هستم. یکی از دوستانم برای بچه‌ها کلاس برگزار می‌کند، فردا بیا با هم برویم زود تو را معرفی کنم. پول هم لازم نیست بدهی.» فرزند همسایه هم درحالی که از شدت شادی در پوست خود نمی‌گنجد، خوشحال می‌شود و به خانه می‌رود.^۱

(و) زیرنویس‌ها، پلاتو و پیام مجری

یک - زیرنویس‌ها و پیام مجری باید خلاصه و پرمحتوا باشند.

دو - در هنگام پخش فیلم‌ها و سریال‌ها، به ویژه مرتبط با موضوع، زیرنویس‌های کوتاه و مهم درج شوند. برای نمونه، این موارد مهم است:

- همسایگان باایمان در جوار یکدیگر زندگی آرام‌تری را تجربه می‌کنند.

- همسایه خوب، الگوی مناسبی برای فرزندان شماست.

۱. در طرح‌های کوتاه می‌توان از حکایت‌ها و داستان‌های بزرگان و عالمان در این موضوع بهره گرفت. (نک: قسمت زیرنویس‌ها و پیام مجری، قسمت آخر).

- برای همسایه آن‌گونه باش که دوست داری همسایه برای تو باشد.
- همسایه بودن، یعنی سایه یکدیگر بودن.
- رعایت احترام متقابل همسایگان، زمینه‌ساز بالا بردن رشد، آگاهی و همدلی محله، شهر و اجتماع است.
- سه - پیام مجری پس از مقدمه بیان شود.
- چهار - در زیرنویس‌ها و پیام مجری، می‌توان از آیه‌ها، روایت‌ها، حکایت‌ها و اشعار بهره گرفت.

اول - آیه‌های قرآن

در زمینه نیکی به همسایه، خداوند در قرآن می‌فرماید:

وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ
وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ
بِالْجُنُبِ. (نساء: ۳۶)

خداوند را بپرستید و هیچ چیز را شریک او قرار ندهید و به پدر و مادر و به بستگان و یتیمان و همسایه نزدیک و دور نیکی کنید.

پیامبر اکرم (ص) در تفسیر آیه «وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ»^۱ می‌فرماید:

کسی که همسایه‌اش را از ماعون (یعنی وسایل ضروری زندگی) منع کند، خداوند او را در قیامت از خیر خود منع می‌کند و او را به خودش وا می‌گذارد و کسی که خدا او را به حال خود واگذارد، در بدترین حالت‌ها خواهد بود.^۲

۱. نک: ماعون: ۴.

۲. شیخ حویزی، تفسیر نور الثقلین، قم، العلمیه، ج ۵، ص ۶۷۹.

دوم - روایت‌ها^۱

پیامبر اکرم (ص):

از پیامبر اکرم (ص) سؤال شد: در اموال انسان مسلمان غیر از امر واجب چون زکات و ... حق دیگری وجود دارد؟ فرمود: «آری، نیکی به بستگانی که قهر کرده‌اند و پیوند با همسایه مسلمان».^۲

«آن قدر جبرئیل به من در مورد همسایه سفارش می‌کرد که گمان کردم، همسایه را وارث قرار خواهد داد».^۳

«هرکس به خدا و روز قیامت ایمان داشته باشد، همسایگان را نمی‌آزارد».^۴
«چون دو نفر تو را دعوت کردند، دعوت کسی را که خانه‌اش به تو نزدیک‌تر است بپذیر؛ زیرا در همسایگی تقدم دارد».^۵

«خوش‌همسایگی، خانه‌ها را آباد و عمرها را طولانی می‌کند».^۶
«به من ایمان نیاورده است کسی که شب با شکم سیر بخوابد، ولی همسایه‌اش گرسنه باشد».^۷

«یکی از اموری که کمر انسان را می‌شکند، همسایه‌ای است که اگر نیکی و خوبی ببیند، مخفی می‌کند و چون خطا و لغزشی مشاهده کرد، آشکار می‌سازد».^۸
روزی اصحاب به پیامبر اکرم (ص) عرض کردند: فلان زن روزها روزه‌دار است و شب‌ها را به عبادت و شب‌زنده‌داری می‌گذراند و در ضمن صدقه هم می‌دهد، ولی به زبان همسایگان را می‌آزارد. رسول خدا (ص) فرمود: «خیری در آن زن نیست، او

۱. در این بخش، می‌توان از روایت‌های فصل اول (اخلاق همسایه‌داری در اسلام) بهره گرفت.

۲. شیخ عباس قمی، سفینه البحار، بیروت، مؤسسه الوفاء، ج ۱، ص ۴۱۳.

۳. همان؛ نهج الفصاحه، ص ۵۴۶.

۴. اصول کافی، ج ۲، ص ۶۶۷.

۵. نهج الفصاحه، ص ۲۵.

۶. اصول کافی، ج ۲، ص ۶۶۷.

۷. امالی شیخ طوسی، ص ۵۲۰، ح ۱۱۴۵.

۸. اصول کافی، ج ۲، ص ۶۶۵.

اهل جهنم است.» آنان افزودند: بانوی دیگری تنها به ادای نمازهای واجب و روزه ماه رمضان اکتفا می‌کند، ولی همسایه‌اش را نمی‌آزارد. فرمود: «این زن اهل بهشت است»^۱.

«اول همسایه سپس خانه، اول همراه سپس مسافرت»^۲.

امام علی(ع):

«حرمتی بالاتر از حرمت هم‌نشینی و همسایگی نیست»^۳.

«شایسته است همسایگان به دیدار هم روند، یا همسایگی را ترک گویند»^۴.

«شیعیان ما کسانی هستند که به دلیل ولایت ما به یکدیگر فضل و بخشش می‌کنند... مایه برکت همسایگان هستند و با معاشران خود، در صلح و صفا به سر می‌برند»^۵.

امام سجاد(ع):

به هنگام فرا رسیدن ماه رمضان این گونه دعا می‌کرد: «خدایا به من توفیق بده با همسایه به فضل و بخشش رفتار و در رفع نیازها و کمک به فقیرانشان اقدام کنم و در مقابل آزارشان، از در نیکی و خوشی درآیم»^۶.

«ترک کمک به همسایه از جمله گناهانی است که مانع نزول باران می‌شود»^۷.

۱. مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۹۷.

۲. همان، ج ۸، ص ۴۲۹.

۳. غررالحکم و دررالکلم، ج ۷۹۶۷؛ میزان الحکمه، ج ۲، ص ۹۱۶.

۴. ابوحامد، ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، بیروت، داراحیاء التراث، ۱۳۸۵، ج ۲، ص ۲۰، ص ۳۳۲.

۵. اصول کافی، ج ۳، ص ۳۳۳.

۶. دعای ۴۴ صحیفه سجادیه.

۷. تفسیر نورالثقلین، ج ۵، ص ۵۹۷.

امام صادق(ع):

«بر شما باد به نماز در مساجد و نیک‌رفتاری با همسایه».^۱
 «آیا شرم نکند فردی از شما که همسایه‌اش حق هم‌جواری او را رعایت کند و او این حق را نشناسد».^۲

سوم - سیره معصومان و پیامبران^۳

* از امام صادق(ع) نقل شده است که حضرت فاطمه زهرا(س) از برخی مسائل نزد پدر خویش شکوه کرد. پس از آن، حضرت محمد(ص) نوشته‌ای به دخترش داد و اضافه کرد: دستوره‌ای آن را فراگیر. در آن نوشته شده بود: «هرکس به خداوند و روز قیامت ایمان داشته باشد، همسایگان را آزار نمی‌دهد و میهمان خویش را گرمی می‌دارد، سخن نیکو می‌گوید یا سکوت اختیار می‌کند».^۴

* رسول اکرم(ص) شخصی را دنبال کاری فرستاد که وی در انجام دادن آن تأخیر کرد. چون آمد، حضرت سبب دیر کردن را جویا شد. او عرض کرد: لباس نداشتم. پیامبر فرمود: «مگر همسایه‌ای نداشتی که به رسم عاریه، تن‌پوشی به تو دهد». گفت: همسایه دارم، ولی با من الفت ندارد که این‌گونه به من لطف کند. حضرت با ناراحتی و تأسف فرمود: «او با تو اخوت دینی ندارد و در اندوه و شادی‌ات شریک نیست».^۵

* از ابن مسعود روایت شده است که مردی به خدمت حضرت فاطمه زهرا(س) شرف‌یاب شد و عرض کرد: ای دختر رسول‌خدا(ص)، آیا از پدرتان نزد شما چیزی باقی است؟ آن بانوی بزرگوار فرمود: «ای کنیزک، آن چوب تر را برایم بیاور.» او هم

۱. امالی شیخ مفید، ص ۲۰۵.

۲. اصول کافی، ج ۲، ص ۶۶۷.

۳. پس از نقل هر یک از حکایت‌های گفته شده، می‌توان نتیجه اخلاقی و فرهنگی آن را با بیان شیوا به مخاطب القا کرد.

۴. اصول کافی، ج ۲، ص ۶۷۷.

۵. عبدالکریم اقدمی، درس‌هایی از تاریخ، صص ۲۲۲ و ۲۲۳.

پس از جست‌وجوی بسیار آن را یافت و به حضرت زهرا(س) داد که در آن نوشته شده بود: رسول خدا(ص) فرمود: «کسی که همسایه از دست او در امان نباشد، ایمان ندارد و کسی که به خدا و روز قیامت یقین دارد، به همسایه آزار نمی‌رساند»^۱.

* در سال نهم هجرت، دودمان حاتم طائی که تسلیم اسلام نشده بودند، با مجاهدت رزمندگان اسلام و به رهبری حضرت علی(ع) شکست خوردند، ولی دختر حاتم طائی، سفانه که زنی سخنور و ادیب بود، همراه با گروهی از زنان قبیله طی اسیر شد. چون اسیران و غنائیم را به مدینه آوردند، دختر حاتم از رسول اکرم(ص) خواست تا او را به دلیل اخلاق خوب پدر و سخاوت او و امدادسانی به همسایگان و خویشاوندان آزاد کند. پیامبر اکرم(ص) برای ارج نهادن به چنین ارزش‌هایی، دستور فرمود او را آزاد کنند و با کاروانی از خویشاوندانش روانه شام سازند و به برادرش، عدی تحویل دهند، که از نزد سپاهیان اسلام به شام گریخته بود.

چون سفانه از برخورد شایسته خاتم رسولان سخن آورد، عدی به مدینه آمد و اسلام آورد و در رکاب حضرت علی(ع) در جنگ‌های فراوانی از خود رشادت‌ها نشان داد.^۲

* امام حسن مجتبی(ع) می‌گوید:

در دوران کودکی، شبی بیدار ماندم و به نظاره مادرم زهرا(س) پرداختم درحالی که مشغول نماز شب بود. پس از آنکه نمازش به پایان رسید، متوجه شدم در دعاهایش یک یک مسلمانان را نام می‌برد و آنها را دعا می‌کند؛ خواستم بدانم که درباره خودش چگونه دعا می‌کند، اما با کمال تعجب دیدم که برای خود دعا نکرد. فردا از او پرسیدم: «چرا برای همه دعا کردی، اما برای خودت دعا نکردی؟» فرمود: «یا بَنَى الْجَارُ ثَمَّ الدَّارُ؛ پسرم، اول همسایه بعد خودت!»^۳

* مردی به محضر امام صادق(ع) آمد و از همسایه خود شکایت کرد. امام

۱. سفینه البحار، ج ۱، حدیث فاطمه زهرا.

۲. نعمت‌الله جزایری، زهر الربیع، ص ۸۹.

۳. مرتضی مطهری، پیرامون انقلاب اسلامی، قم، صدرا، ۱۳۸۲، ص ۶۲.

صادق(ع) در ضمن راهنمایی او، درباره اهمیت مقام همسایه و زشتی رعایت نکردن حق همسایه، این داستان را نقل کرد و فرمود:

بدان که مردی از انصار به حضور رسول خدا(ص) آمد و عرض کرد: «من خانه‌ای در محل فلان قبیله خریده‌ام، نزدیک‌ترین همسایه‌ام کسی است که خیری از او به من نمی‌رسد و از آزار او آسوده نیستم.» رسول خدا(ص) به علی(ع)، ابوذر، سلمان و یک نفر دیگر که راوی می‌گوید به نظر مقداد بود، دستور داد به مسجد بروند و با صدای بلند فریاد بزنند که: «هر که همسایه‌اش از آزار او آسوده نباشد، ایمان ندارد.» آنها به مسجد رفتند، سه بار با صدای بلند، این سخن را به گوش مردم رساندند. سپس با دست اشاره کرد که تا چهل خانه در چهار طرف همسایه هستند.^۱

* در زمان هادی، چهارمین خلیفه عباسی، مردی به همسایه‌اش که آدمی باشخصیت بود، حسد می‌ورزید؛ هرچه کوشید، نتوانست نعمت‌های او را از دستش بیرون بیاورد. تا اینکه روزی برای رسیدن به هدفش نقشه‌ای کشید. غلامی خرید و به او گفت: پس از مرگ من آزاد هستی و آن‌گاه به او سه هزار درهم داد و از او خواست که نقشه احمقانه‌اش را اجرا کند. نیمه شبی غلامش را از خواب بیدار کرد و او را به بالای بام همسایه‌اش برد و کارد تیزی به غلام داد و از او خواست که سرش را ببرد. هر چه غلام خودداری کرد، سودی نبخشید و بر اثر اصرار زیاد، سرانجام غلام تسلیم شد. حسود رو به قبله خوابید و غلام چند رگ اصلی گردنش را برید سپس او را به خودش وا گذاشت و برفت.

حسود نادان تا صبح در خون خود می‌غلطید و از درد و رنج بر خود می‌پیچید تا جان داد. همسایه بی‌گناه، دستگیر و به زندان افکنده شد، ولی از آن‌جا که خدا یار مظلومان و بی‌گناهان است، سرانجام نقشه احمقانه مقتول نادان، فاش و مرد همسایه آزاد شد

و خون آن سیاه‌بخت به‌دست خودش به هدر رفت.^۱

* شخصی از انصار، همسایه‌ای در مدینه داشت که درختی نخل در خانه‌اش بود و شاخه‌اش وارد خانه همسایه فقیرش شده بود. وقتی درخت خرما می‌داد، تعدادی در خانه همسایه فقیر می‌ریخت و بچه‌هایش برمی‌داشتند. صاحب درخت هم می‌آمد بچه‌ها را می‌زد و اگر خرمایی باقی مانده بود، پس می‌گرفت. همسایه فقیر غصه می‌خورد. روزی پیش رسول خدا(ص) آمد و عرض کرد همسایه من شاخه درخت نخلش در خانه من است و از خرماهایی که می‌ریزد، بچه‌هایم برمی‌دارند و او می‌آید بچه‌هایم را می‌زند.

پیامبر به دنبال صاحب درخت فرستاد و فرمود: این درخت نخل را به من بفروش، در برابر یک درخت نخل در بهشت. پشت گوشش را خاراند و گفت: این درخت از همه درخت‌هایم بهتر است. خبر به ابودحداح رسید، نزد صاحب درخت رفت و گفت: آیا حاضر هستی این درخت را بفروشی؟ گفت: نه. ابودحداح گفت: چهل درخت به تو می‌دهم که این درخت را به رسول خدا(ص) بدهی. گفت: اگر بهترین نخلستان مدینه را به من بدهند، حاضریم این درخت را بدهم. ابودحداح گفت: من چنین نخلستانی دارم، آن را به تو دادم در برابر این نخل، گفت: قبول کردم. ابودحداح خدمت رسول خدا(ص) آمد و گفت: نخل مال من شده و آن را به شما بخشیدم. رسول خدا(ص) هم فرمود: من آن را به این همسایه فقیر بخشیدم تا بچه‌هایش از آن بهره ببرند. خداوند یک سوره قرآن در شأن ابودحداح نازل فرمود به نام سوره واللیل و در آن از این اتفاق به نیکی یاد فرمود.^۲

۱. رضا صدر، حسد، قم، بوستان کتاب، ۱۳۸۲، صص ۲۶ و ۲۷.

۲. شهید دستغیب، انفاق، تهران، دفتر نشر جعفری، ۱۳۶۳، ص ۱۹۵.

چهارم - سیره بزرگان و عالمان دین

* نقل کرده‌اند شهید سید عبدالحسین واحدی به بیماری مبتلا شد؛ شهید نواب صفوی نذر کرد اگر این سید بهبود یابد، برای همسایه فقیرشان کارگری کند. نذرش قبول شد و شهید واحدی سلامت خود را بازیافت. شهید نواب صفوی به خشت‌زنی و خاک‌کشی برای خانه همسایه پرداخت و در نصف روز به اندازه چندین کارگر کار کرد. نواب صفوی می‌گفت: این کار افزون بر امدادسانی به همسایه، در سرکوبی نفس اماره نقش مؤثری دارد. این حکایت نشان‌دهنده جایگاه و اهمیت همسایگان فقیر نزد این شهید بزرگوار است.^۱

* امام محمد غزالی آورده است: «یکی از بزرگان را رنج بود از موش بسیار، گفتند: چرا گربه نداری؟ گفت: ترسم موش آواز وی بشنود و به خانه همسایه شود. آن‌گاه چیزی را که خود نپسندم، وی را پسندیده باشم».^۲

* در شرح حال مرحوم وحید بهبهانی، از عالمان بزرگ قرن دوازدهم، آورده‌اند: روزی عروسی (همسر آقا محمداسماعیل) را در حالی مشاهده کرد که لباس رنگارنگ، گران و زربفتی پوشیده بود. به فرزندش اعتراض کرد، به چه دلیل برای همسرت چنین لباس گران‌بهای خریدهای و او را از این فعل ملامت کرد. پسرش جواب داد: قرآن می‌فرماید: «قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَ الطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ»^۳ آن جناب گفت: من نیز همین آیه را تلاوت کرده‌ام و شنیده‌ام و می‌دانم لباس‌هایی که برای عروسم تدارک دیده‌ای، حلال بوده و از طیبات الهی است، لیکن بر اساس حساب دیگری که احساس هم‌دردی می‌باشد، این اعتراض را بر تو وارد می‌دانم؛ زیرا من مرجع تقلید این مردم هستم و آنان ما

۱. سید علی‌رضا سیرکباری، نواب صفوی، سفیر سحر، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۳، ص ۱۱۷، به نقل از: مجله پیام زن، ش ۸۰.

۲. «در سایه همسایه»، ص ۷۲.

۳. «بگو چه کسی زینت‌های الهی را که برای بندگان خود آفریده و روزی‌های پاکیزه را حرام کرده است». (اعراف: ۳۲)

را به عنوان عالم دینی می‌شناسند. فقیران بسیاری در همسایگی ما سکونت دارند که تمکنی ندارند و قادر نیستند چنین لباس‌هایی برای همسر خود تهیه کنند. از طرف دیگر ما نیز نمی‌توانیم چنین لباس‌هایی را برای فقیران تهیه کنیم و آنان را هم‌سطح زندگی خویش کنیم، ولی با ساده‌پوشی می‌توانیم با همسایگان محروم و بینوا هم‌دردی کنیم و تسکین خاطر برایشان فراهم کنیم و اگر ما هم چون مرقه‌ان بی‌درد روزگار بگذرانیم، تسلائی خاطر و آرامش روحی همسایگان فقیر از دست می‌رود. اگر روزی آنان توانستند لباس فاخر بپوشند؛ ما نیز چنین خواهیم کرد.^۱

✽ حجت الاسلام قرائتی نقل کرده است:

ایامی که امام خمینی (ره) در نوفل‌لوشاتوی فرانسه بودند، مقارن شده بود با تولد حضرت مسیح (ع). امام فرمود: هدایا و آجیل و شیرینی‌هایی که دوستان برای ما آورده‌اند، همه را بسته‌بندی کنید و به همسایه‌ها هدیه دهید. امام با این ابتکارش چنان دل‌های همسایه‌های مسیحی را جذب کرد که شیئی که نوفل‌لوشاتو را ترک می‌کرد، با بدرقه پرشکوه و بسیار عاطفی آنان روبه‌رو شد!^۲

✽ یکی از شاگردان شیخ رجب‌علی خیاط می‌گوید:

از ایشان شنیدم که فرمود: «شیئی در عالم رؤیا دیدم مجرم شناخته شدم و مأمورانی آمدند تا مرا به زندان ببرند. صبح آن روز ناراحت بودم که سبب رؤیا چیست. با عنایت خداوند متعال متوجه شدم که موضوع رؤیا، به همسایه‌ام ارتباط دارد. از خانواده خواستم که جست‌وجو کند و خبری بیاورد. همسایه‌ام بنایی بود که معلوم شد چند روزی کار پیدا نکرده و شب گذشته او و همسرش گرسنه خوابیده‌اند. به من فرمودند: وای بر تو!

۱. «در سایه همسایه»، ص ۶۹

۲. خاطرات حجت الاسلام قرائتی، تدوین: سیدجواد بهشتی، تهران، مرکز درس‌هایی از قرآن، ۱۳۸۰، ج ۱، ص ۱۰۰.

تو شب سیر باشی و همسایه‌ات گرسنه؟! در آن هنگام من سه عباسی پول نقد ذخیره داشتم! فوراً از بقال محل، یک عباسی قرض کردم و با عذرخواهی به همسایه دادم و تقاضا کردم هر وقت بیکار بودی و پول نداشتی، مرا مطلع کن.»

* بخاری در ادب المفرد، از محمد بن زیاد نقل می‌کند که گفت:

پیشینیان را یافتم که در یک منزل همراه با خانواده‌هایشان زندگی می‌کردند. گاهی که برای یکی از آنها مهمان می‌رسید و از همسایگان، کسی غذایی یا دیگی بر آتش داشت، همسایه، آن را برای مهمانش می‌برد و چون صاحب دیگ آن را نمی‌یافت، می‌گفت: غذای ما را چه کسی برداشته است. آن کس که مهمان داشت جواب می‌داد، ما برای مهمانانمان برده‌ایم، صاحب دیگ می‌گفت: بر شما گوارا باد و خدای آن را برکت دهد.^۱

* حکایت چگونگی برخورد میرداماد با شخصی که از همسایه خود غافل بود. (در بخش اول، حکایت به‌طور کامل آمده است).^۲

پنجم - حکایت اخلاقی

در کرمان، زنی بود، بسیار حسود. همسایه‌ای داشت به نام خواجه سلمان که مردی ثروتمند و بسیار شریف و محترم بود. زن بر خواجه رشک می‌برد و می‌کوشید که اندکی از نعمت‌های آن مرد شریف را کم کند و نیک‌نامی او را از میان ببرد، ولی کاری از پیش نمی‌برد و خواجه به حال خود باقی بود. عاقبت روزی تصمیم گرفت، خواجه را مسموم کند؛ حلویی پخت و در آن زهری بسیار بریخت و صبحگاهان بر سر راه خواجه بایستاد. هنگامی که خواجه از خانه خارج شد، حلوا را در نانی نهاده، نزد خواجه آورد و گفت خیراتی است... خواجه، حلوا را بستاند و چون عجله داشت، از آن

۱. مجله پیام زن، ش ۸۰، به نقل از: جامعه توحیدی اسلام و عدالت اجتماعی، ص ۲۵۳.

۲. گنجینه معارف، ص ۷۸۲، به نقل از: کیمیای محبت، ص ۹۱.

نخورد، به راه افتاد و به سوی مقصدی از شهر خارج شد. در راه به دو جوان برخورد که خسته و مانده و گرسنه بودند. خواجه را بر آن دو شفقت آمد، نان و حلوا را بدیشان داد. آن دو، آن را با خشنودی فراوان از خواجه بگرفتند و بخوردند و فی الحال بمردند. خبر به حاکم شهر رسید و خواجه را دستگیر کرد. هنگامی که از وی بازجویی شد، خواجه داستان را بگفت، حاکم کس به سراغ زن فرستاد. زن را حاضر کردند. همان که چشم زن به آن دو جنازه افتاد، شیون و زاری آغاز کرد. معلوم شد که آن دو، فرزند و برادر او بوده است. خود زن هم از شدت تأثر و جزع پس از یکی دو روز بمرد.

ششم - ضرب‌المثل‌ها و اشعار

- * آن دنیا اول از همسایه می‌پرسند.
- * دو تا در را پهلوی هم می‌گذارند، برای این است که به درد هم برسند (همسایگان باید یکدیگر را یاری کنند).
- * چون کالا خواهی خرید، مایه نگر و چون زن خواهی خواست، دایه نگر و چون خانه خواهی خرید، همسایه نگر! (احمد بن زید طوسی).
- * قیمت خانه به همسایه است.
- * همسایه نزدیک به که برادر دور.
- * همسایه نیک در جهان فضل خداست.
- * همسایه بد مباد کس را.
- * مرغ همسایه غاز است.
- * حق همسایگان بزرگ شمار
- باطلی گر کنند یاد مدار

❖

تا ندانی که کیست همسایه	به عمارت تلف مکن مایه
مردی آزموده باید و راد	که به نزدیکشان نهی بنیاد

اوحدی

✱

به هر چه دست رسد زین و زان دریغ مدار چو مهر پرتو خویش از جهان دریغ مدار
تو چون به نور خرد، شمع گیتی افروزی فروغ خویش ز همسایگان دریغ مدار
طالب آملی

✱

مجویید همسایگی با بدان مدارید افسوس نابخردان
اسدی طوسی

✱

بیگانگی نگر که من و یار چون دو چشم همسایه‌ایم و خانه هم را ندیده‌ایم
سعدی

✱

✱ همسایه نیک است تن تیره‌ات را جان همسایه ز همسایه برد قیمت و مقدار
ناصر خسرو

ز) آموزش اخلاق همسایه‌داری و فرهنگ‌سازی در میان کودکان و نوجوانان

۱. تهیه متن مناسب برای مجری، درباره رعایت کردن حقوق همسایگان و شیوه درست برخورد با آنها از زاویه‌های مختلف و قابل درک برای مخاطب (مطالب باید در سطح فکری کودکان و نوجوانان باشد و با زبان آنها بیان شود).

۲. طراحی قصه‌های متناسب با کودکان و نوجوانان در موضوع همسایه و همسایه‌داری.

۳. همراه گفتار مجری کودکان، زیرنویس‌های جذاب در این باره درج و ثمره‌های خوش‌همسایگی و بده‌همسایگی به شکل فنی بیان شود.

۴. آموزش قوانین آپارتمان‌نشینی و حقوق این نوع سکونت، با زبان کودکان.

۵. طراحی مسابقه، در قالب مسابقات سؤالی، جدول، فردی، شفاهی، مکاتبه‌ای، تلفنی

۶. طرح داستان‌ها و حکایت‌های کودکان و نیز داستان اولیا و پیامبران درباره موضوع.
۷. طراحی شهرکی مثل شهرک الفبا و راهنمایی رانندگی، یا از طریق همانندسازی همسایگی حیوان‌ها.
۸. استفاده از سرودهای کودکان و اشعار متناسب با آن.
۹. وارد کردن کودکان و نوجوانان در بحث‌های مربوط به همسایگی.
۱۰. ساخت کارتن‌ها، اجرای نمایش‌های عروسکی، تهیه طنز و نماهنگ متناسب با کودکان درباره موضوع.
۱۱. نشان دادن مراسم تشویق از نونهالانی که در زمینه رعایت کردن حقوق همسایگان الگو هستند و نوآوری‌هایی داشته‌اند.

ح) گزارش‌های خبری

۱. گزارش از طرح‌های ابتکاری مجتمع‌های مسکونی و همسایه‌ها.
 - الف) تأسیس قرض‌الحسنه و گره‌گشایی از کار همسایه‌ها.
 - ب) برپایی خیمه عزاداری به همت همسایگان یک محل یا یک مجتمع مسکونی، در ایام عزاداری اباعبدالله (ع) و دیگر ائمه.
 - ج) برپایی نماز جماعت میان همسایگان یا مجتمع مسکونی.
 - د) پختن آش نذری و تقسیم آن بین همسایگان.
 - هـ) مسافرت‌های دسته‌جمعی، زیارت، سیاحت و ...
۲. گزارش از حل کردن یک مشکل، با همدلی و همراهی همسایگان، مثل دستگیر کردن یک دزد و ...
۳. گزارش از زندگی موفق ساکنان هم شغل، در یک مجتمع مسکونی.
۴. خبررسانی در مورد حقوق و مسئولیت‌های همسایگان، به‌ویژه نوع آپارتمان‌نشینی و گزارش از آن.
۵. بررسی آثار همسایه خوب و بد و تهیه گزارش از آن.
۶. بررسی و گزارش از الگوهای نامناسب همسایگی و تأثیرهای آن.

۷. گزارش از میزان تأثیر شکل ساخت و ساز بناها بر روابط میان همسایگان.
۸. گزارش از حقوق همسایه بیمار، فقیر و
۹. گزارش و پرس‌وجو از همسایگانی که همدیگر را نمی‌شناسند و به یکدیگر بی‌توجهند و پی‌جویی از چرایی آن.
۱۰. بررسی و گزارش از اخلاق همسایه‌داری در مکان‌های عمومی، مثل هتل‌ها، بیمارستان‌ها، بازار و
۱۱. گزارش دیگر از همسایگان مسجد، حسینیه‌ها و مکان‌های مذهبی، مثل حرم امامان و امامزادگان.
۱۲. گزارش از خاطره‌های خوب و بد همسایگان از یکدیگر.
۱۳. گزارش ویژه از همسایگی معنوی، مثل اعتکاف یا هم‌سفر بودن در زیارت مکه، کربلا، مشهد و

ط) مستندسازی

۱. ساخت برنامه‌های مستند درباره مشکلات موجود آپارتمان‌ها و بررسی جدی و عینی آنها.
۲. نشان دادن چگونگی ارتباط همسایگان در کشورهای دیگر و مقایسه آن با فرهنگ ایرانی - اسلامی.
۳. مستندسازی از اخلاق عالمان، بزرگان و رجال مذهبی و سیاسی در مورد رعایت کردن حقوق همسایه.
۴. ساخت مستند از فرهنگ‌سازی اخلاق همسایگی، به همت عاملان و سازندگان برنامه‌های تلویزیونی.
۵. گزارش مستند از آسیب‌های اخلاقی همسایگی در صدا و سیما.
۶. گزارش مستند از همسایگان و آپارتمان‌های ناهنجار و تأثیر اجتماعی و تربیتی آن بر جامعه.
۷. مستندسازی از نمونه‌های همسایه‌آزاری، مثل برگزاری جشن‌ها و مراسم پر

سروصدا، پارتنی‌های شبانه و

۸. تهیه مستند از جلوه‌های ایثار و گذشت، مثل همسایه‌ای که به‌خاطر همسایه دیگر، جان خود را به خطر می‌اندازد.

۹. مستندسازی از همسایه‌های فقیر و غنی و نکوهش بی‌خبری از همسایگان.

۱۰. بررسی فرهنگ همسایه‌داری در اقوام ایرانی، مثل عشایر کردها، لرها و مقایسه آنها با یکدیگر و با فرهنگ جدید همسایه‌داری.

ی) برنامه‌های مستقل

برپایی میزگرد و گفت‌وگو درباره موضوع‌های زیر:

۱. اهمیت، جایگاه و ضرورت اخلاق همسایه و همسایه‌داری نزد اسلام و دیگر ادیان.

۲. آشنایی با حقوق همسایگی، به ویژه شکل نوین آن، یعنی آپارتمان‌نشینی.

۳. آثار خوب و بد هم‌جواری و بررسی مصداقی آن.

۴. بررسی اخلاق همسایه‌داری مخصوص مجتمع‌های مسکونی.

۵. بررسی و آسیب‌شناسی سریال‌هایی که به موضوع همسایه پرداخته‌اند و ارائه

راهکارهایی به‌وسیله کارشناسان، به‌منظور پرداختن به اخلاق همسایه‌داری، در

برنامه‌ها و سریال‌های رسانه ملی.

ک) تاک شو ویژه اخلاق همسایه‌داری

در مبحث‌های زیر می‌توان برنامه‌های نشست و گفت‌وگو تهیه کرد:

– گفت‌وگو با مسئولان ساخت‌وساز آپارتمان‌های مسکونی.

– مشکلات و موانع گسترش فرهنگ درست آپارتمان‌نشینی.

– راهکارهای نهادینه کردن اخلاق در مجتمع‌های مسکونی و همسایه‌ها.

– نقش و تأثیر اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی همسایگان بر جامعه.

– نقش تربیتی همسایگان موفق و الگوهای خوب و بد همسایه.

۳. پرسش‌های کارشناسی

۱. در دین اسلام و دیگر دین‌ها، چه سفارش‌ها و دستورهایی در مورد همسایه آمده است؟
۲. از دیدگاه اسلام، همسایگان چه وظیفه‌هایی در برابر یکدیگر دارند؟
۳. با توجه به زندگی آپارتمان‌نشینی، چگونه می‌توان دستورهای ائمه (ع) را درباره همسایه و همسایه‌داری عملی کرد؟
۴. تأثیر و جایگاه همسایه خوب در رشد فردی و اجتماعی همسایگان را بیان کنید؟
۵. به نظر شما زندگی آپارتمان‌نشینی را چه آسیب‌هایی تهدید می‌کند؟
۶. چه چیزهایی باعث نادیده گرفتن «حقوق همسایه» در جامعه ماست؟
۷. راه‌های فرهنگ‌سازی در زمینه رعایت کردن حق همسایه و اخلاق همسایگی چیست؟
۸. علت کم‌رنگ شدن رابطه‌ها و صمیمیت نداشتن در میان همسایگان، به ویژه در محیط‌های آپارتمانی و مجتمع‌های مسکونی در جامعه کنونی چیست؟
۹. راه‌حل‌های شما در مورد برون‌رفت از مشکلات و آسیب‌های همسایگی مدرن چیست؟
۱۰. نمونه‌های همسایه‌آزاری و خوش‌همسایگی کدامند؟
۱۱. مسئولیت اخلاقی همسایگان در قبال یکدیگر را بیان کنید؟
۱۲. همسایگی و نوع رابطه‌های همسایگان را در ملت‌ها و قوم‌های مختلف چگونه ارزیابی می‌کنید؟
۱۳. مزیت‌ها و عیب‌های زندگی آپارتمان‌نشینی را بگویید؟
۱۴. رسانه چگونه می‌تواند به آموزش حقوق شهروندی، به ویژه همسایگی و همسایه‌داری کمک کند؟
۱۵. نوع ساخت و ساز بناها بر اخلاق و رفتار همسایگان چه تأثیری دارد؟

۴. پرسش‌های مردمی

۱. آخرین باری که همسایه خود را دیده و احوال‌پرسی کرده‌اید، چه زمانی بوده است؟
۲. ترجیح می‌دهید با همسایگان دید و بازدید کنید، یا فقط به صورت عادی با آنها ارتباط داشته باشید؟
۳. به نظر شما چرا مرغ همسایه غاز است؟
۴. چند تا از همسایه‌هایتان را کاملاً می‌شناسید؟
۵. شما در مورد حقوق همسایه چه چیزهایی می‌دانید؟
۶. راه‌های پررنگ کردن ارتباط با همسایگان، با توجه به جامعه امروزی چیست؟
۷. یک خاطره خوش از همسایه خود و دیگران نقل کنید؟
۸. چه خاطرات تلخی از همسایگی خود و دیگران دارید؟
۹. به نظر شما چرا در دین ما به همسایه و همسایه‌داری بها داده شده است؟
۱۰. به نظر شما بهترین همسایه چه همسایه‌ای است؟
۱۲. شما بدترین همسایه را چه همسایه‌ای می‌دانید؟
۱۳. آیا تا کنون از حق خودتان برای احترام به همسایه صرف‌نظر کرده‌اید؟ کجا؟
۱۴. به نظر شما معنا و مصداق همسایه‌آزاری چیست؟

کتاب‌نامه

۱. ابن ابی الحدید، ابوحامد، شرح نهج البلاغه، بیروت، داراحیاء التراث العربی، چاپ دوم، ۱۳۸۵.
۲. ابن مسکویه، احمد بن محمد، تهذیب الاخلاق و تطهیر الاعراق، تهران، نورالثقلین، ۱۳۸۳.
۳. ابن منظور، لسان العرب، داراحیاء التراث العربی، ۱۴۱۶ هـ.ق.
۴. ابوعلی مسکویه، کیمیای سعادت (ترجمه طهارة الاعراق)، ترجمه میرزا ابوطالب زنجانی، تصحیح ابوالقاسم امامی، تهران، نقطه، ۱۳۷۵.
۵. اسماعیلی، مهدی، گذری بر حقوق همسایگان در روایات و حقوق موضوعه، قم، مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما، ۱۳۸۳.
۶. عر اقدمی، عبدالکریم، درس‌هایی از تاریخ.
۷. آمدی، عبدالواحد، غررالحکم و دررالکلم، تحقیق: میر سیدجلال‌الدین محدث، دانشگاه تهران، ۱۳۶۰.
۸. انصاریان، حسین، عرفان اسلامی، تهران، پیام آزادی، ۱۳۶۸.
۹. پیرنیا، محمدکریم، آشنایی با معماری اسلامی ایران، تهران، دانشگاه علم و صنعت، ۱۳۷۲.
۱۰. جار حاتم، یحیی بن عدی و «تهذیب الاخلاق»، بیروت، دارالمشرق، ۱۹۸۵ هـ.ق.
۱۱. جزایری، نعمت‌الله، زهر الربیع، تهران، اسلامیه، ۱۳۶۳.
۱۲. جمعی از نویسندگان، مسائل روان‌شناسی جمعی و روان‌شناسی اجتماعی، ترجمه: علی محمد کاردان، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۷۶.
۱۳. حرّ عاملی، محمدبن حسن، وسائل الشیعه، تحقیق: عبدالرحیم ربانی، بیروت، دار احیاء التراث العربی، چاپ پنجم، ۱۴۰۲ هـ. ق.
۱۴. حرّانی، حسن بن علی، تحف العقول عن آل الرسول، تحقیق: علی اکبر غفاری، قم،

- مؤسسه نشر اسلامی، چاپ دوم، ۱۴۰۴ هـ.ق.
۱۵. حسینی دشتی، سیدمصطفی، معارف و معاریف، تهران، مؤسسه فرهنگی آرایه، ۱۳۷۹.
 ۱۶. دستغیب، محمدهاشم، انفاق، تهران، دفتر نشر جعفری، ۱۳۶۳.
 ۱۷. راجی واعظ، محمد، سیمای همسایه، بی‌جا، نشر حسینی، ۱۳۸۰.
 ۱۸. راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، بی‌جا، مکتب المرتضویه، ۱۳۹۲ هـ.ق.
 ۱۹. رحمتی، محمد، گنجینه معارف، قم، صبح پیروزی، ۱۳۸۶.
 ۲۰. زبیدی، محمدمرتضی، تاج العروس عن جواهر القاموس، بیروت، دارالمکتبۃ الحیاء، بی‌تا.
 ۲۱. سبزواری، محمد، جامع الاخبار، تحقیق و نشر: مؤسسه آل‌البیت، قم، ۱۳۹۸ هـ.ق.
 ۲۲. ستوده، هدایت‌الله، درآمدی بر روان‌شناسی اجتماعی، تهران، آوای نور، چاپ سوم، ۱۳۷۶.
 ۲۳. شریفی، احمدحسین، آیین زندگی (اخلاق کاربردی)، قم، نشر معارف، ۱۳۷۹.
 ۲۴. شیخ صدوق، التوحید، تحقیق: سیدهاشم تهرانی حسینی، قم، مؤسسه نشر اسلامی، ۱۳۹۸ هـ.ق.
 ۲۵. _____، الخصال، تحقیق: علی‌اکبر غفاری، قم، مؤسسه نشر اسلامی، ۱۴۰۳ هـ.ق.
 ۲۶. _____، عیون اخبار الرضا، تحقیق: سیدمهدی حسینی لاجوردی، تهران، مکتبه جهان، ۱۳۹۸ هـ.ق.
 ۲۷. _____، الامالی، مؤسسه علمی، بیروت، چاپ پنجم، ۱۴۰۰ هـ.ق.
 ۲۸. صدر، رضا، حسد، قم، بوستان کتاب، ۱۳۸۲.
 ۲۹. طباطبائی، سیدمحمدحسین، تفسیر المیزان، ترجمه: سیدمحمدباقر موسوی همدانی، قم، مؤسسه مطبوعات دارالعلم، ۱۳۴۴.
 ۳۰. طبرسی فضل بن حسن، مکارم الاخلاق، تحقیق: علامه‌آل‌جعفر، قم، مؤسسه نشر اسلامی، ۱۴۱۴ هـ.ق.
 ۳۱. _____، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، قم، منشورات کتاب‌خانه آیت‌الله مرعشی نجفی، ۱۴۰۳ هـ.ق.
 ۳۲. طوسی، الامالی، تحقیق: مؤسسه بعثت، قم، دارالثقافه، ۱۴۱۴ هـ.ق.
 ۳۳. _____، الخلاف، قم، مؤسسه نشر جامعه مدرسین، ۱۴۰۷ هـ.ق.
 ۳۴. عروسی حویزی، علی بن جمعه، تفسیر نورالثقلین، تحقیق: سیدهاشم رسول محلاتی، قم، العلمیه، بی‌تا.

۳۵. عسقلانی، ابن حجر، سبیل السلام، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۱۳۰۰ هـ.ق.
۳۶. فرامرزی قراملکی، احد، اخلاق حرفه‌ای، تهران، مؤلف، ۱۳۸۲.
۳۷. فیض کاشانی، ملامحسن، المحجۀ البیضاء فی تهذیب الاحیاء، تحقیق: علی اکبر غفاری، قم، مؤسسه نشر اسلامی، بی‌تا.
۳۸. قمی، شیخ عباس، سفینۀ البحار، بیروت، مؤسسه وفا، بی‌تا.
۳۹. سید کباری، سید علی‌رضا، نواب صفوی؛ سفیر سحر، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۲.
۴۰. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، ترجمه و شرح فارسی: محمدباقر کمره‌ای، تهران، انتشارات اسوه، ۱۳۷۹.
۴۱. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، تهران، چاپ دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۲.
۴۲. محمدی ری شهری، محمد، منتخب میزان الحکمه، ترجمه: حمیدرضا شیخی، قم، دارالحديث، ۱۳۸۳.
۴۳. _____، میزان الحکمه، ترجمه: حمیدرضا شیخی، قم، مؤسسه دارالحديث، چاپ سوم، ۱۳۸۱ هـ.ق.
۴۴. مطهری، مرتضی، پیرامون انقلاب اسلامی، صدرا، قم، ۱۳۸۲.
۴۵. _____، داستان راستان، قم، جامعه مدرسین، ۱۳۷۳.
۴۶. معین، محمد، فرهنگ فارسی، تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۲.
۴۷. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، انتشارات دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۲.
۴۸. نراقی، ملامهدی، جامع السعادات، نجف، مطبعه النجف، ۱۳۸۳ هـ.ق.
۴۹. نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، قم، تحقیق و نشر: مؤسسه آل البيت، ۱۴۰۷ هـ.ق.
۵۰. هاشمی رفسنجانی، علی‌اکبر، تفسیر راهنما، قم، انتشارات دفتر تبلیغات حوزه علمیه، ۱۳۷۳.

نشریه‌ها

۱. گلی زواره، غلامرضا، در سایه همسایه، نشریه پیام زن، شماره ۷۹ و ۸۰.
۲. کلاین برگ، اتو، روان‌شناسی اجتماعی، ترجمه: دکتر محمد کاردان، تهران، نشر اندیشه، ۱۳۶۸.